

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки
міжнародного туризму

Кваліфікаційна робота магістра

на тему «Сучасний стан розвитку торгівельних відносин України та
ЄС»

Виконала: студентка 2 курсу, гр. 8.0519-ме
спеціальності 051 «Економіка»

8.03050301 «Міжнародна економіка»

Камишан Д.С.

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник професор кафедри, к.е.н.

_____ (посада, вчене звання, науковий ступінь)

Вишняков В.М.

_____ (прізвище та ініціали)

Рецензент _____

_____ (посада, вчене звання, науковий ступінь)

_____ (прізвище та ініціали)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет економічний
Кафедра міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки
міжнародного туризму
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 051«Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Зав.кафедри _____

« ____ » _____ р.

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА СТУДЕНТОВІ
Камишану Д.С.**

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи (проекту) «Сучасний стан розвитку торгівельні відносин
України та ЄС»

керівник роботи (проекту) к.е.н. Вишняков В.М.
затверджені наказом ЗНУ від «30» січня 2020 р. № 185–с

2. Строк подання студентом роботи (проекту) 30.11.2020

3. Вихідні дані до роботи (проекту) інформаційна база законодавчих та
нормативних урядових актів, матеріали державної служби статистики
України, Інтернет ресурси

4. Зміст розрахунково–пояснювальної записки (перелік питань, що належить
розробити)

1)Теоретичні основи та принципи міжнародного економічного
співробітництва;

2) Аналіз економічного співробітництва між Україною та ЄС;

3) Перспективи розвитку торгових відносини та України та ЄС.

5. (У кваліфікаційній роботі було використано графічний матеріал при
визначенні сутності співробітництва п.п 1.1, аналізі розвитку співробітництва
між Україною та ЄС п.п 1.2, визначенні тенденцій та напрямів діяльності

торгівельних відносин п.п 2.2, прогнозованні наслідки розвитку торгових відносин України та ЄС п.п 3.3.)

6. Консультанти розділів роботи (проекту)

Розділ	ППП, посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Вишняков В.М	01.09.2020	01.09.2020
I розділ	Вишняков В.М	12.09 .2020	12.09 .2020
II розділ	Вишняков В.М	17.10.2020	17.10.2020
III розділ	Вишняков В.М	20.11.2020	20.11.2020
Висновки	Вишняков В.М	20.11.2020	20.11.2020

7. Дата видачі завдання 18.06.2020

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Термін виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1	Вибір теми	18.06.2020	18.06.2020
2	Складання робочого плану	26.06.2020	26.06.2020
3	Підбір літератури та вивчення літературних джерел	07.09.2020	07.09.2020
4	Складання плану	11.09.2020	11.09.2020
5	Виконання вступу	21.09.2020	21.09.2020
6	Виконання розділу 1	12.09 .2020	12.09 .2020
7	Виконання розділу 2	17.10.2020	17.10.2020
8	Виконання розділу 3	20.11.2020	20.11.2020
9	Формулювання загальних висновків	20.11.2020	20.11.2020
10	Подання роботи на кафедру на передзахист	23.11.2020	23.11.2020
11	Попередній захист роботи на кафедрі	09.11.2020	09.11.2020
12	Оформлення роботи та проходження нормоконтролю	23.11.2020	23.11.2020
13	Одержання відгуку та рецензії	27.11.2020	27.11.2020
14	Подання остаточного варіанту роботи на кафедру	30.11.2020	30.11.2020

Студент _____ Камишан Д.С.
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ Вишняков В.М
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____ Гамова О.В.
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 88 с., 6 рис., 50 джерел.

Об'єкт дослідження – зовнішня торгівля між Україною та ЄС.

Предметом дослідження розвитку – сукупність теоретично-методологічних і практичних основ співробітництва України в умовах євроінтеграції.

Мета роботи – дослідження перспектив співробітництва України і ЄС в умовах сучасних євроінтеграційних процесах.

Методи дослідження – діалектичний; наукової абстракції, монографічний, економіко-статистичний та економічного аналізу; метод порівняння.

У роботі розкрито економічну сутність співробітництва та визначено її роль. Розглянуто концепції розвитку економічного співробітництва в умовах євроінтеграції. Розкрито поняття та сутність економічного співробітництва та їх вплив на зовнішню торгівлю. Проаналізовано експортно-імпортну діяльність між Україною та ЄС. Сформульовано рекомендації щодо покращення умов співробітництва між Україною та ЄС

ЕКСПОРТ, ІМПОРТ, ІНТЕГРАЦІЯ, ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО,
ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, МІГРАЦІЯ

SUMMARY

Qualification work: 88 pages, 6 figures, 50 sources,

The subject of the study is the outgoing trade between Ukraine and EU.

The subject of the study of development is a set of theoretical, methodological and practical foundations of Ukraine's cooperation in the skills of European integration.

The method is the study of prospects of cooperation between Ukraine and EU in the skills of modern European integration processes.

Methodology - dialectic; scientific abstraction, monographic, economic-statistical and exo-analysis; methods of equalization.

The economic nature of cooperation and its determined role are revealed in the work. Concepts of the development of economic cooperation in the context of European integration. Outline of the essence and essence of economic cooperation and their impact on the external business. Examination of the export-import activity between Ukraine and Poland was carried out. Recognizing the need for re-standards to improve the conditions for cooperation between Ukraine and EU.

EXPORTS, IMPORTS, INTEGRATION, ECONOMIC COOPERATION,
EURO INTEGRATION, MIGRATION

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ.....	2
РЕФЕРАТ.....	4
SUMMARY.....	5
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	10
1.1 Суть та поняття міжнародного економічного співробітництва.....	10
1.2 Основні форми економічного співробітництва країн світу.....	14
1.3 Інституціональне забезпечення економічного співробітництва в умовах інтеграційних процесів.....	18
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ	
3 ЄС.....	35
2.1 зовнішньоторговельні відносини України та єс.....	35
2.2 Іноваційно-інвестиційне співробітництво в основі торгівельних відносин.....	41
2.3 Сучасна міграція як динаміка втрати ресурсного потенціалу.....	51
Висновки до розділу 2.....	62
РОЗДІЛ 3 ПРОГНОЗНІ НАСЛІДКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	64
3.1 Україна та єс економічне співробітництво: перспективи розвитку цифрової економік.....	64
3.2 Імперативи розвитку середнього та малого бізнесу	72
3.3 Соціально-економічні наслідки розвитку торгівельних відносин.....	75
Висновки до розділу 3.....	79
ВИСНОВКИ.....	80

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	82
ДЕКЛАРАЦІЯ.....	88

ВСТУП

Політична та економічна нестабільність, що характерні для сучасної України, сприятимуть формуванню міграційних потоків в Україні, що зумовлює актуальність теми дослідження. Визначення основних факторів впливу на міграційні процеси в Україні в сучасних умовах дасть змогу розробити заходи щодо покращення міграційної політики, а в результаті і економічного розвитку країни. ЄС є найбільш привабливою в плані вибору торгівлі, це велика країна з великою територією, з великим індустріальним аграрним секторами тобто види економічної діяльності близькі до нас, транспортна логістика дуже зручна до ЄС.

Актуальність теми. Зв'язки між народами України і ЄС які мають давні історичні традиції. Вони особливо посилились у сфері політичного, економічного, духовного життя після здобуття незалежності Україною. В майбутньому велике значення буде мати інтеграція України в Європу. Україна широким фронтом виходить на західноєвропейський соціально-економічний простір. В умовах динамічного процесу інтеграції в Європі та інших глобальних перетворень однією з найважливіших проблем є забезпечення політичної рівноваги та стабільності на континенті, співіснування та гарантування безпеки. А стан стабільності і безпеки в Європі великою мірою залежить і від України.

Дослідження актуальних проблем економічного співробітництва в Україні та ЄС активно проводять такі вчені та дослідники М. Дущик, М. Лешінська, К. Матущик, в Україні ці проблеми досліджує наукова школа під керівництвом А.М. Колота.

Метою роботи є обґрунтування теоретичних засад, методичних підходів та практичних рекомендацій щодо вирішення проблеми розвитку торговельних відносин ЄС та визначення головних позицій для покращення української ситуації.

Об'єкт дослідження – сукупність зв'язків (політичних, торгових, інвестиційних, фінансових та інших) в умовах євроінтеграції України.

Предмет дослідження – співробітництво як вагомий чинник, що може активізувати зовнішньоекономічні зв'язки, стимулювати соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів обох держав та сприяти підвищенню конкурентоспроможності національної економіки загалом

Методи дослідження – Теоретико-методологічною основою є загальні принципи об'єктивності, практичної доцільності та прогностики, які передбачають об'єктивне висвітлення і комплексний аналіз політичних та суспільних процесів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному обґрунтуванні наукових засад дослідження особливостей співробітництва в умовах євроінтеграції, а також практичних рекомендацій щодо розвитку співробітництва збільшення експорту товарів і послуг в умовах євроінтеграції. розкрито проблеми, позитивні та негативні наслідки міжнародної міграції робочої сили, які впливають на соціально-економічний розвиток економіки України. Проведено аналіз сучасних міграційних процесів трудових ресурсів в Україні та розроблено шляхи вдосконалення міграційної політики України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці теоретико-методичних та рекомендаційних положень подальшого розвитку зовнішньоекономічних відносин між Україною та ЄС.

За результатами дослідження опубліковано 2 наукових праці, з них: 1 тези за матеріалами конференції: IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Управління розвитком соціально-економічних систем» - ХНТУСГ 08 жовтня 2020 р.; 1 стаття за матеріалами вісника Запорізького Національного Університету: економічні науки 25 жовтня 2020 р.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

1.1 Поняття та сутність міжнародного економічного співробітництва

Міжнародне економічне співробітництво є формою регіонального інтеграційного угруповання. Дана форма регіоналізму має стати з одного боку, найбільш стійкою формою міжнародних економічних відносин, яка нейтралізує негативні наслідки процесів глобалізації, а з другого – початковою стадією входження в інтеграційні, та глобалізаційні процеси [2].

Міжнародне економічне співробітництво – міцні й тривалі звязки кооперативного типу, які в своїй основі мають спільні, наперед вироблені й узгоджені наміри, закріплені в довгострокових економічних договорах і угодах [2].

Розрізняють декілька рівнів співробітництва:

1) міждержавне економічне співробітництво, яке здійснюється між країнами, що мають спільний кордон, – перш за все, шляхом створення спільних підприємств, вільних економічних зон, складських приміщень тощо;

2) економічне співробітництво в прикордонних регіонах між окремими адміністративними районами, між окремими містами. (исправила)

Одним з головних чинників, що впливають на рівень світового росту економіки усіх країн, є міжнародне економічне співробітництво. На землі існує більше 200 незалежних держав. Кожна з яких втілює власну політику, розвиває свою економіку, мають членство у міжнародних організаціях, у тому числі й економічного характеру. В умовах, коли збільшується інтернаціоналізація світового виробництва і взаємозалежність процвітання економіки окремих держав і виробничих регіонів. Тому кожна держава має порівнювати свої дії з діями інших країн, а при потребі також координувати

їх шляхом ухвалення спільних раціональних рішень. Тільки так можливо прийти до світової економіки, яка б служила передусім народу, її інтересам і вимогам [2].

Активне процвітання міжнародних економічних зв'язків не тільки сприяє економічному приросту країн світового співтовариства, але й дає підтримувати та зміцнювати світові взаємовідносини, знижувати міжнародну напругу, складати утворювати режим міжнародної економічної безпеки. Отже, міжнародне економічне співробітництво є дійсно матеріальною основою збільшення злагоди на землі.

Одним з результативних шляхів будування багатостороннього економічного співробітництва є створення міжнародних економічних об'єднань, покликаних сприяти підписанню багатосторонніх угод, складати міжнародний устрій спостереження і контроль за їх виконанням, виробляти та розміщувати стандарти, спрямовані на правниче регулювання міжнародних економічних відносин. [5].

Міжнародні економічні товариства (комісії, комітети, асоціації) з'явилися ще у XIX ст. Так і були створені комітет з питань користування міжнародних річок Рейн, Дунай, Всесвітній поштовий союз, Міжнародна асоціація залізничних конгресів та ін [5].

Йшов процес побудови міжнародних об'єднань і після Другої світової війни, коли поблизу виник соціалістичний режим. 24 жовтня 1945 р. була створена міжнародна міждержавна організація – Організація Об'єднаних Націй, покликана підтримувати міжнародний добробут та безпеку, удосконалювати дружні стосунки країн світу на основі пошани принципу рівними правами та самовизначення народів, а ще здійснювати міжнародне співробітництво у вирішуванні міжнародних проблем світового, соціального, культурного та гуманітарного характеру [5].

Система соціалістичних держав з славетного приводу розвалилася, ліпший досвід міжнародного економічного співробітництва, що був у її рамках, заслуговує на вивчення і кмітливого використання в нинішній час

політичних та соціально–економічних умовах. Соціалістичні держави свого часу розробили Раду Економічної Взаємодопомоги і більше 20 інших міжнародних економічних об'єднань. На сьогоднішній день все більше керівників східноєвропейських держав вважають необхідністю створення нового міжнародного економічного об'єднання, яка б відповідала умовам на сьогоднішній день, сприяла входженню держав в будову світового виробництва. Наздоганяти західні держави разом, а не поодинці скоріше і легше. Отже ось чому почався розшук підходів до сучасної конфігурації багатостороннього співробітництва між східноєвропейськими державами [5].

Європейське економічне співтовариство (загальний ринок), створено у 1957 р. на основі Римського договору. Мета, заради яких об'єдналися 15 західноєвропейських держав, – створення митного союзу в рамках цього міжнародного об'єднання, побудова спільного ринку трудових ресурсів, послуг і капіталів, проведення торговельної політики по пропозиції до інших держав, побудова економічного і валютного союзу, а також проведення спільної політики в секторі сільського господарства і транспорту, зближення економічного законодавства учасників. В основі цього – палкого бажання матеріальної олігархії держав ЄЕС розповсюдити ринки збуту та територіальну галузь своєї праці, що дає змогу підняти економічну могутність країнам учасникам ЄЕС, концентрувати їхні старання у боротьбі з монополіями інших держав [7].

Система управління ЄЕС пройшло складний шлях процвітання. В даний момент його виконавчими організаціями є Рада та Комісія. Рада включає до свого складу міністрів країн – учасників. Комісія здійснює свою роботу на основі рішень Ради і покликана вести єдину політику ЄЕС. Їй підпорядковано серія комітетів управління та інших помічних організацій.

Економічний успіх будь-якої держави ґрунтується на міжнародній торгівлі. Ще жодна держава не змогла зробити здорову економіку, ізолювавши себе від світового економічного порядку. Світова торгівля несе з собою безліч переваг, яке стимулює економічне процвітання. Завдяки

торгівлі держав здобувають змогу спеціалізуватися у кількох провідних галузях економіки, імпортуючи продукцію, яку самі не виготовляють. Крім того, торгівля сприяє розширенню нових ідей (коли в будь-якій країні з'являється важливе відкриття, світові торговельні зв'язки "розносять" його в всьому світу) [7].

Після закінчення Другої світової війни світова торгівля стала зростати. Напруженість світової торгівлі є надійним показником перспектив економічного розвитку. Регіони, які відмовлялися від міжнародної торгівлі, наприклад Латинська Америка, Східна Європа і Радянський Союз, суттєво відстали за рівнем життя, технологічного розвитку та економічного підвищення. Водночас в регіонах, які відігравали активну роль у світовій економіці, – Сполучених Штатах Америки, Західній Європі, країнах Південно–Східної Азії – розвивалися нові технології, помітно зріс рівень життя [7].

На сьогоднішній день підприємства різних сфер функціонують в умовах невизначеності і динамічності соціально–економічного середовища. Відбувається різке підвищення конкуренції між виробниками у зв'язку зі становленням «електронно–прозорого» міжнародного ринку з миттєвим доступом до інформації про будь-які товари. Це наслідок доступності загальної інформації, розвитку комп'ютерно–телекомунікаційного забезпечення управління. З'являються нові угоди господарювання, що пов'язано з швидкою глобалізацією торгівлі та економіки.

1.2 Основні форми міжнародного економічного співробітництва

В нинішній час міжнародне співробітництво України відбувається в таких основних формах [10].

- науково–технічне співробітництво;
- взаємовигідна світова торгівля;
- надання позик, в тому числі і безвідплатних;
- створення спільних підприємств;
- спеціалізація і кооперування виробництва;
- торгування технологіями,
- спільна участь зацікавлених держав у розробці забезпечених природних ресурсів;
- закордоння інвестиції як найважливіша структура стимулювання процвітання економіки держав;
- міжнародний туризм;
- культурні контакти між країнами світу.

Процвітання світової науково–технічної кооперації України можливий у такій конфігурації.

- запозичення уміння та запрошення закордонних спеціалістів, а також підготовка, підвищення майстерності національного персоналу за кордоном;
- взаємодія створення, розширення та забезпечення доброї праці навчальних закладів, науково–дослідних та консультативних центрів;
- співробітництво у сфері науки і техніки, будівництві, модернізації та експлуатації підприємств
- обмін технологіями, конструкторськими і проектними матеріалами ліцензіями, сприяння використанню;
- співробітництво у обробці, збиранні та використанні економічної, науково–технічної інформації. [10].

Взаємовигідна світова торгівля товарами та послугами, як і в минулому, посідає провідну посаду в системі міжнародних економічних зв'язків, через те що вона відтворює всі різновиди світового поділу праці і об'єднує всі держави в одну господарську спільність на сучасному міжнародному ринку товарів. Для неї характерні дві риси: пріоритетність пропозиції продукції над наявним попитом і жорстка конкурентна сутичка між учасниками. Це є результатом значного приросту в умовах науково-технічної революції продуктивності співпраці в промислово розвинутих державах і зменшення внаслідок цього продукції при збільшенні її величини. Одночасно широке представництво товаровиробників в різних державах та регіонах на міжнародних ринках посилює конкурентну сутичку між ними за споживача, веде до поділу міжнародних товарних ринків, додає труднощів проникнення на них нових агентів [10].

Аналіз стану на сьогоднішній день світової торгівлі України свідчить, що економічний контакт в цій сфері є нерациональними, характеризуються вузькою географією. Її конфігурація і ефективність не відповідають необхідності формування національної ринкової економіки розкритого типу. Так, частина експорту в національному доході України чи не в 4 рази менша за середньосвітовий показник. [10].

Сама форма експорту та імпорту будь-якої країни вказує насамперед на здатність галузей її народногосподарського комплексу до світової конкуренції. Керуючись довгостроковою метою України зайняти своє місце в міжнародному поділі праці і враховуючи сьогоднішні реалії і можливості, доцільно в короткі строки визначити декілька пріоритетних напрямів промислового і сільськогосподарського виробництва, за якими можна було б здійснити прорив у міжнародну економіку, на міжнародний ринок. Саме таким чином відбувався економічний злет держав Південно – Східної Азії. Особливу увагу слід звернути на експортне виробництво, від якого великою мірою залежить ефективність економіки [13].

Україна традиційно протягом багатьох років займала провідне місце серед інших республік у складі СРСР у розвитку експортного виробництва. Для цього були вагомими об'єктивні умови, насамперед природні ресурси, виробничі потужності, науково-технічний потенціал, кваліфіковане населення, географічне положення, транспортне забезпечення. Про це свідчать такі дані: частка України в останні роки існування СРСР становила 20% загальносоюзних експортних поставок. За окремими видами експортних поставок питома вага України становила: по залізній руді – 98%, марганцевій руді – 100, чавуну і трубах – 75, ковальсько-пресовому обладнанню і сільськогосподарських машинах – більше ніж 70, екскаваторах і сортового прокату – більше ніж 60% і т. д. Сучасні можливості експортного потенціалу України повною мірою залежать від рівня розвитку окремих економічних районів і областей [13].

Аналіз зовнішньоторговельних відносин України з зарубіжними державами показує, що більше ніж за 5 останніх років баланс зовнішньої торгівлі України не мав позитивного значення. Тільки в 1997 р. Україна імпортувала товарів майже на 3 млрд дол. США більше, ніж експортувала, у тому числі в республіки колишнього Радянського Союзу – майже на 4,5 млрд дол. Ця різниця між імпортом і експортом обумовлена передусім від'ємним сальдо по імпорту природного газу, нафти, дизельного палива, бензину, вугілля, тобто за рахунок енергоносіїв. [13].

Рада економічної взаємодопомоги (РЕВ) була створена в 1949 р. як міжнародна економічна організація соціалістичних держав, пов'язаних не тільки взаємними економічними інтересами, а й політико – ідеологічною єдністю, а також схожістю планової, централізовано регульованої економіки. До РЕВ входили Болгарія, В'єтнам, Куба, Монголія, НДР, Польща, Румунія, СРСР, Угорщина, Чехословаччина. До 1961 р. у роботі РЕВ брала участь Албанія. З 1964 р. на основі спеціальної угоди з РЕВ співпрацювала Югославія. В роботі окремих органів РЕВ брали участь як спостерігачі представники Анголи, Афганістану, Ефіопії, Лаосу, КНДР, Мозамбіку; були

укладені також угоди про співпрацю з Фінляндією (1973 р.), Іраком, Мексикою (1975 р.), Нікарагуа (1983 р.). РЕВ підтримувала контакти більш ніж з 60 міжнародними економічними організаціями і мала статус спостерігача при Генеральній Асамблеї ООН [13].

Відповідно до прийнятого в 1959 р. Статуту РЕВ метою організації були: сприяння шляхом об'єднання і координації зусиль держав-членів поглибленню та вдосконаленню співробітництва і розвитку соціалістичної економічної інтеграції, планомірному розвитку народного господарства, прискоренню економічного і науково-технічного прогресу, безперервному зростанню продуктивності праці, поступовому зближенню рівнів економічного розвитку, неухильному піднесенню добробуту народів держав – членів РЕВ. [13].

Працюючи над досягненням цієї позитивної мети, РЕВ не була позбавлена істотних недоліків. До них слід віднести значну частку політики й ідеології в діяльності організації та неповоротку ієрархічну структуру органів РЕВ. Звідси випливає значна кількість малоефективних рішень, прийнятих у рамках організації. [13].

Під егідою РЕВ було створено декілька десятків галузевих економічних організацій соціалістичних країн, зокрема Міжнародний інвестиційний банк (МІВ). Ця фінансова установа діє дотепер, кредитує підприємства колишніх держав-учасниць, зрозуміло, вже без політико-ідеологічних симпатій.

1.3 Інституціональне забезпечення економічного співробітництва

Подальша ціль України щодо набуття повноправного членства в ЄС: наповнення та реалізація відносин політичної асоціації та економічної інтеграції з ЄС, пов'язані на сьогодні із впровадженням цілей та змісту Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, є настільки всеосяжною, що її належне впровадження можливе лише за умови забезпечення належної інституційної спроможності усіх суб'єктів європейської інтеграції в Україні, зокрема, державних органів, бізнесу та громадянського суспільства. Інтеграція України в європейський політичний, економічний та правовий простір з метою набуття членства в ЄС закріплена як ціль у Законі України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики». Безальтернативність цього вектору неодноразово підтверджувалась як на політичному рівні, так і суспільством. На сьогодні для успішної реалізації поставленої цілі потрібно завершити формування інституцій та правил їх взаємодії, що пов'язано з динамічною трансформацією євроінтеграційної політики від одного з напрямів зовнішньої політики до повноцінної складової внутрішньої державної політики. Євроінтеграційна складова врешті повинна остаточно оформитись як невід'ємна складова державного управління та йти з реформуванням системи державного управління в цілому. Зазначене потребує першочергового завершення формування нормативно-правової бази процесів європейської інтеграції України [18].

Ефективне державне управління передбачає здатність держави надавати адміністративні послуги та забезпечувати її економічне зростання і конкурентоспроможність. Державне управління відіграє також фундаментальну роль в процесі європейської інтеграції, оскільки має бути одним із рушіїв реформ, необхідних для досягнення відповідності Копенгагенським і Мадридським критеріям членства в ЄС. Реформа державного управління є однією з найважливіших горизонтальних реформ,

оскільки є підґрунтям для реалізації ефективних галузевих і секторальних політик та слугує надійною основою для імплементації права ЄС. Копенгагенські критерії у загальних рисах визначають вимоги до країн–кандидатів і поділяються на три групи: економічні, політичні та «членські». Чіткої конкретизації, що саме включає в себе кожен із критеріїв у зведеному вигляді, документи ЄС не містять. Водночас аналіз вимог до країн–кандидатів дозволяє скласти уявлення про основні складові кожної групи критеріїв. З точки зору побудови та принципів роботи державного управління найцікавішою є перша (політична) група критеріїв. У цілому на систему державного управління буде впливати і третя група критеріїв, так званих «членських» – визнання, адаптація та практичне застосування *acquis* (права) ЄС, тобто сукупності правових документів, напрацьованих ЄС [18].

Виконання «членських» критеріїв – ключовий аспект підготовки до членства в Європейському Союзі. Він вимагає не лише включення права ЄС до національного законодавства, а й забезпечення його дієвого застосування за допомогою належним чином підготовлених адміністративних та судових форм. До нових країн – кандидатів вимоги виконання критеріїв вступу значно жорсткіші, ніж це було на попередніх етапах розширення. Європейський Союз також може доповнювати перелік основних критеріїв у ході переговорів з країнами – кандидатами. Крім того, потрібно брати до уваги, що право ЄС є живим «організмом», що еволюціонує. Це означає, що країни–кандидати можуть зустрітись із новими викликами, бо нові законодавчі європейські акти встановлюватимуть нові сфери регулювання. Разом із політичними й економічними критеріями та спроможністю виконання зобов'язань, що виникають із членства в ЄС, адміністративна здатність впровадження права ЄС є одним із ключових аспектів контролю й оцінки, що їх Європейська Комісія веде стосовно всіх країн–кандидатів [18].

На сучасному етапі в контексті розширення ЄС посилює акцент на системі державного управління. У листопаді минулого року ЄК спільно з Програмою СІГМА розробили «Принципи державного управління», що

розглядаються як основа для діалогу з країнами–кандидатами та потенційними кандидатами на вступ в ЄС щодо реформування державного управління. У зазначеному документі визначається, що саме належне урядування означає на практиці, а також окреслено ключові вимоги та принципи роботи державного управління, яким мають відповідати держави, що претендують на вступ в ЄС. Ці вимоги та принципи були розроблені виходячи із змісту *acquis* ЄС у відповідних сферах, міжнародних стандартів та кращих практик держав – членів ЄС та ОЕСР. Ключові вимоги та принципи зосереджені на впровадженні прозорого й ефективного демократичного урядування та ефективної державного управління, що є передумовою успішної європейської інтеграції держави. Саме тому критерій розширення ЄС наголошує на необхідності збудувати у країні національне державне управління, спроможне до належного урядування та ефективної транспозиції й імплементації права ЄС [18].

Транскордонне співробітництво виступає вагомим ланкою міжнародного економічного співробітництва регіонів на сучасному етапі європейської інтеграції. [18].

Транскордонне співробітництво, як елемент державної політики, сьогодні займає достатньо важливе місце в системі пріоритетів соціально–економічного розвитку України та її регіонів. На різних шаблях влади, починаючи від Президента України і закінчуючи органами місцевого самоврядування, дедалі активніше обговорюються існуючі проблеми та формулюються перспективні пропозиції щодо розвитку ТКС як на західному, так і південному кордонах. Водночас для України характерна ситуація, коли владні рішення недостатньо повно враховують реальний стан справ у сфері ТКС. Це призводить до певної декларативності державної політики та її невідповідності інтересам і потребам відповідних інституцій і пересічних громадян, що здійснюють практичну реалізацію проектів транскордонного характеру. Інституційне, зокрема інституційно – правове забезпечення,

системи ТКС українських регіонів до цього часу ще не набуло свого завершеного вигляду [18].

Інститут – форма організації та регулювання суспільних відносин (у т. ч. міждержавних) і діяльності людини з властивими цій формі метою, функціями та засобами впливу на життя суспільства або окремих його частин; найзагальніший елемент соціальної структури. В науковій літературі про суспільство цей термін використовується в таких основних значеннях:

1) організаційна система зв'язків і соціальних норм, що регулюють певну галузь суспільних відносин;

2) процедура, спрямована на задоволення певних потреб суспільства;

3) специфічна форма життєдіяльності людини;

4) зібрання людей, які, згідно з поділом праці об'єднуються для досягнення спільної мети (міжлюдські стосунки);

5) сукупність ролей і функцій, норм і структур, які забезпечують реалізацію інтересів окремих індивідів, соціальних груп, верств, або суспільства в цілому. Отже, інститут – по-перше, комплекс організацій, установ, індивідів, що володіють певними засобами, ресурсами і виконують конкретні правові, соціальні, політичні функції; по-друге, – це спосіб організації політичної, економічної, соціальної, правової та іншої діяльності людей через чіткий поділ функцій. Таким чином, суспільство становить сукупність інститутів, що задовольняють потреби людей та є продуктами їх діяльності. У юридичній науці це поняття означає комплекс норм, що регулюють соціально-правові відносини (міждержавні).

Відносини між Європейським Союзом та Україною головним чином ґрунтуються на Угоді про партнерство і співробітництво (УПС), яка набула чинності в березні 1998 року. УПС підкреслює повагу до основних спільних цінностей як основи для співробітництва, забезпечує відповідні рамки для політичного діалогу, запроваджує основні спільні цілі на основі гармонійних економічних відносин, сталого розвитку, співробітництва в ряді галузей та

підтримки зусиль України в напрямку демократії, а також створення інституційної мережі для досягнення цих цілей.

УПС є важливим інструментом для залучення України до правових рамок єдиного європейського ринку та системи СОТ. Вона також несе ряд еволюційних положень, включаючи перспективу створення зони вільної торгівлі. В рамках УПС запроваджується ряд інституцій двостороннього співробітництва, що забезпечують базу для прийняття подальших відповідних рішень.

Такими інституціями є: Рада із Співробітництва на міністерському рівні (до неї входять представники: Головуючий в ЄС, Європейська Комісія, Верховний Представник ЄС, Уряд України); Комітет із Співробітництва (рівень вищих державних службовців, під головуванням по черзі Європейської Комісії та Української сторони); Підкомітети (рівень експертів, підтримуючих роботу Комітету із Співробітництва). Політичний діалог між ними ведеться шляхом щорічних самітів засідань Ради із Співробітництва, міністрів та вищих урядовців в форматі Трійки.

Основні напрямки співробітництва між Україною та ЄС.

Щорічно Радою з питань співробітництва між Україною та ЄС, з урахуванням стану виконання пріоритетів, визначених на попередньому засіданні, схвалюються пріоритетні напрямки двостороннього співробітництва в рамках імплементації Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС на наступний період [19].

На Шостому засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС (18 березня 2003 р., м. Брюссель) Сторони визначили 7 пріоритетних напрямків імплементації Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС: Енергетика. Цей напрямок охоплюватиме реформу енергетичного сектору, включаючи приватизацію енергогенеруючого та розподільчого сектору та реформу вугільного сектору, продовження співробітництва у сфері відновлювальної енергетики та енергоефективності; інфраструктура транспортування енергоресурсів, особливо транзит газу;

ядерна безпека і пов'язані з цим питання, включаючи закриття ЧАЕС та допомогу ЄС та країн Великої сімки у цьому секторі.

Торгівля та інвестиції. Сторони концентруватимуть роботу на заходах, метою яких є прискорення переговорного процесу щодо вступу України у СОТ, включаючи прийняття та впровадження міжнародних стандартів і технічного регулювання, посилення захисту прав інтелектуальної власності відповідно до правил УПС та СОТ. Маючи на увазі зазначене та з метою сприяння загальному інвестиційному клімату, сторони продовжуватимуть докладати зусиль задля вирішення проблемних питань у торгівлі та у сфері інвестицій [19].

Юстиція і внутрішні справи. Співробітництво концентруватиметься на впровадженні Плану дій ЄС, прийнятого Радою та затвердженого Україною. Це включатиме підготовку схеми, впровадження моніторингу, оцінки та визначення щорічних пріоритетних напрямків. Пріоритетними напрямками діяльності у сфері юстиції та внутрішніх справ є переговори щодо угоди про реадмісію, посилення менеджменту кордонів, включаючи розвиток прикордонної інфраструктури, питання міграції, судової реформи, верховенства права, боротьби з організованою злочинністю у всіх її формах, а також боротьби з тероризмом. Сторони також обговорюватимуть проблеми розширення ЄС, включаючи питання віз [19].

Наближення законодавства України до норм і стандартів ЄС є ключовою метою і буде відображеною у технічній допомозі ЄС. Охорона навколишнього середовища. На додаток до співробітництва у сфері ядерної безпеки сторони мають намір концентрувати роботу насамперед на впровадженні Кіотського протоколу. Співробітництво також включатиме проблеми, пов'язані з погіршенням екологічної ситуації на Дунаї та на Чорному морі, у тому числі очищення стічних вод [19].

Співробітництво у транспортній сфері включатиме подальшу інтеграцію української транспортної інфраструктури, зокрема портів, до

європейської транспортної мережі в рамках європейських транспортних коридорів, Чорноморського Європейського транспортного простору.

З метою належного вирішення всіх питань у пріоритетних сферах співробітництва та з огляду на розширення ЄС особлива важливість надаватиметься посиленню регіонального та транскордонного співробітництва [19].

Технічна допомога з боку ЄС.

ЄС є найбільшим донором України. За останні 10 років загальна допомога з боку ЄС становить 1,072 млрд. євро. Ця сума включає технічну допомогу через програму TASIC, макрофінансову допомогу та гуманітарну допомогу). Протягом 1993 - 1999 років між Україною і ЄС укладено окремі угоди в галузі торгівлі, науки та технології, ядерної енергетики. Позиція України щодо європейської інтеграції викладена у Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу 1998 року, затвердженій Указом Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98. Стратегія щодо європейської інтеграції визначає основні напрями інтеграційного процесу України щодо ЄС, такі як: адаптація законодавства України до законодавства ЄС, забезпечення прав людини; економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною та ЄС (через синхронізоване відкриття ринків ЄС та України, надання на засадах взаємності режиму сприяння інвестиціям з ЄС в Україну та українським експортерам на ринках ЄС, запровадження спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників);

- інтеграція України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки;
- політична консолідація та зміцнення демократії;
- адаптація соціальної політики до стандартів ЄС;
- культурно-освітня і науково-технічна інтеграція;
- регіональна інтеграція України;
- галузева співпраця;
- співробітництво у галузі охорони довкілля.

Стратегія інтеграції України до ЄС окреслює такі сфери внутрішнього забезпечення інтеграційного процесу: Організаційне забезпечення, яке передбачає визначення центральних органів виконавчої влади, організацій, установ, посадових осіб, відповідальних за здійснення завдань, визначених Стратегією інтеграції; регулярне проведення засідань Української частини Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС з метою забезпечення виконання завдань, визначених Стратегією інтеграції; створення нових програм у системі освіти, навчання державних службовців за напрямками європейської інтеграції України, програм та мовної підготовки державних службовців та фахівців, які забезпечують процес інтеграції [19].

Фінансове забезпечення, яке передбачає програми фінансування заходів, спрямованих на інтеграцію України до ЄС, за рахунок бюджетних коштів із залученням коштів програм допомоги ЄС Україні. Правове забезпечення, яке передбачає здійснення заходів щодо адаптації внутрішнього законодавства та правової освіти до вимог ЄС. Інформаційне забезпечення, яке передбачає проведення інформаційно-агітаційних кампаній та програм щодо поширення знань про ЄС, відносини Україна - ЄС серед громадськості. Офіційна позиція ЄС та його базовий підхід до відносин з Україною викладені у Спільній Стратегії ЄС щодо України, яка була ухвалена в грудні 1999 року в м. Хельсінкі (Фінляндія) Європейською Радою як розуміння того, що існує потреба у більш тісних зв'язках між ЄС і державами - членами та країнами-партнерами. Спільна Стратегія ЄС щодо України націлена на розвиток стратегічного партнерства між ЄС та Україною на основі УПС, віддаючи належне європейським прагненням України та вітаючи європейський вибір країни [19].

Основні цілі цієї Стратегії:

підтримувати процес переходу до демократії та ринкової економіки в Україні; вирішувати спільні проблеми Європейського континенту (стабільність та безпека в Європі, захист навколишнього середовища, енергетична та ядерна безпека); зміцнювати співробітництво між ЄС та Україною в контексті розширення, допомагати Україні в питанні інтеграції в європейську та світову економіку, поглиблювати співпрацю в галузі судочинства та внутрішніх справ. Спільна Стратегія ЄС щодо України розраховувалась на період 4 років, але нещодавно була продовжена до грудня 2004, зазначивши про особливе положення України в контексті Європейської політики сусідства.

Нові рамки співробітництва України з Європейським Союзом у зв'язку з розширенням ЄС Розширення Євросоюзу в травні 2004 року на десять нових членів (Кіпр, Мальта, Угорщина, Польща, Словаччина, Латвія, Естонія, Литва, Чехія, Словенія), більшість з яких знаходяться в Центральній Європі, відчутно вплине як на сам ЄС, так і на відносини з його сусідами та світом. Можливості співробітництва вздовж майбутніх кордонів розширеного ЄС окреслюються в Посланнях Єврокомісії, що встановлюють нові рамки взаємовідносин Україна - ЄС, а саме:

- Ширша Європа - Сусідство: Нові рамки взаємовідносин із нашими східними та південними сусідами" (далі - "Ширша Європа") від 11 березня 2003 року;

- Прокладаючи шлях для запровадження нового інструмента відносин з країнами-сусідами" (далі - Інструмент "Нове сусідство") від 1 липня 2003 року [19].

Основною метою концепції "Ширша Європа" є співпраця із країнами-партнерами заради сприяння процесу політичних та економічних реформ, підтримки тіснішої економічної інтеграції, сталого розвитку та забезпечення політичної підтримки і допомоги.

В "Ширшій Європі" Україна є однією з пріоритетних країн, якій пропонується новий курс на співробітництво, включаючи перспективу тіснішої інтеграції у єдиний ринок ЄС, преференційних торговельних відносин, подальшого співробітництва у сфері культури та взаєморозуміння, інтеграції у транспортну, енергетичну та телекомунікаційну мережі та європейський дослідницький простір. Нові рамки співробітництва забезпечують нові інструменти для їх втілення, включаючи участь у європейських програмах і діях, нові джерела фінансування, Програму Дій для України та щорічні огляди. Нові підходи до співробітництва, запропоновані "Ширшою Європою", включають перспективу майбутньої поступової інтеграції у внутрішній ринок ЄС кількістю у 450 мільйонів споживачів. Послання "Ширша Європа" також включає 4 Програми "Сусідства": Україна - Беларусь - Польща; Румунія - Україна; Угорщина - Словаччина - Україна; Програма "Кадсес". В рамках зазначених програм Україна отримає додаткове фінансування у 20 млн. євро. В програмах запропоновано нові рішення для поточних проблем на західному кордоні України. Ці програми мають забезпечити ефективний інструмент прикордонного співробітництва з метою використання можливостей та подолання наслідків розширення, підтримуючи співробітництво, добросусідство та безпеку в прикордонних регіонах. В посланні "Ширша Європа" визначено чотири ключових цілі для майбутнього прикордонного співробітництва:

- забезпечення економічного і соціального розвитку в прикордонних областях; спільна праця задля подолання загальних проблем в таких галузях, як навколишнє середовище, громадське здоров'я та боротьба з організованою злочинністю; забезпечення ефективності та безпеки кордонів;

- сприяння місцевим заходам та заходам на основі міжособистих зв'язків. Завдання Європейської політики сусідства (ЄПС) полягає у тому, щоб поділитися перевагами розширення ЄС у 2004 році з країнами-сусідами щодо зміцнення стабільності, безпеки та добробуту усіх, на кого поширюється дія цієї політики. ЄПС розроблено з метою упередження появи

нових ліній розмежування між розширеним ЄС та його сусідами і запропонувати їм можливість участі у різноманітних видах діяльності ЄС за допомогою більш інтенсивної співпраці у сфері політики, безпеки, економіки та культури. ЄПС також сприятиме виконанню одного із стратегічних завдань Європейського Союзу, визначеного у Європейській стратегії безпеки у грудні 2003 року, а саме - розбудові безпеки у сусідніх регіонах. ЄПС відрізняється від питання потенційного членства. У її рамках пропонуються привілейовані відносини з сусідніми країнами, а також визначення разом із країнами-партнерами комплексу пріоритетних завдань, які мають увійти до спільно погоджених Планів дій, що стануть основою подальшої роботи та моніторингу досягнутих успіхів. ЄПС спрямована на посилення двосторонніх відносин через поглиблення торгово-економічних зв'язків, співпраці у боротьбі проти спільних загроз, попередження конфліктів і управління кризовими ситуаціями, інтеграцію транспортних, енергетичних і телекомунікаційних мереж, а також більш активну участь у політиці та програмах ЄС [20].

Метою цієї політики є також сприяння спільним зусиллям щодо підтримки прав людини, діалогу між різними культурно-етнічними групами та культурно-освітніх обмінів. ЄПС має підготувати партнерів до поступової участі у внутрішньому ринку ЄС [20].

План дій Україна – ЄС.

21 лютого 2005 року в Брюсселі на спеціальному засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС підписаний План дій Україна – ЄС. План був розроблений на основі Угоди про партнерство та співробітництво (УПС) з урахуванням положень Європейської політики сусідства та встановлює комплексний перелік пріоритетів, як в рамках, так і поза рамками УПС. План дій Україна – ЄС націлений на поглиблення політичних, безпекових, економічних та культурних відносин, включаючи транскордонне співробітництво та спільну відповідальність у запобіганні та врегулюванні конфліктів [20].

Серед визначених в Плані пріоритетів:

- Подальше посилення стабільності та ефективності органів, що забезпечують демократію та верховенство права .
- Забезпечення демократичного проведення президентських (2004 р.) та парламентських (2006 р.) виборів в Україні у відповідності до стандартів ОБСЄ .
- Забезпечення поваги до свободи засобів масової інформації та свободи слова .
- Розвиток можливостей для поглиблення консультацій між Україною та ЄС у сфері врегулювання кризових ситуацій .
- Посилення співробітництва у сфері роззброєння та нерозповсюдження ядерної зброї .
- Посилення співробітництва з питань нашої спільної сусідської та регіональної безпеки, зокрема щодо вироблення ефективного рішення Придністровського конфлікту в Молдові, включаючи вирішення прикордонних питань .
- Вступ до СОТ .
- Поступова ліквідація обмежень та нетарифних бар'єрів, які перешкоджають двосторонній торгівлі, та реалізації необхідних регулятивних реформ.
- Покращення інвестиційного клімату шляхом запровадження недискримінаційних, прозорих і передбачуваних умов ведення бізнесу, спрощених адміністративних процедур та боротьби з корупцією .
- Податкова реформа, покращення функціонування Податкової адміністрації та ефективне використання державних коштів .
- Започаткування конструктивного діалогу зі спрощення візового режиму між Україною та ЄС з метою підготовки до майбутніх переговорів щодо укладення угоди про спрощення візового режиму, беручи до уваги необхідність прогресу у триваючих переговорах щодо угоди про реадмісію між Україною та ЄС .

- Поступове наближення законодавства, норм та стандартів України до законодавства, норм та стандартів Європейського Союзу; подальше посилення дієздатності адміністративних та судових органів .

- Сприяння діалогу щодо питань працевлаштування та намагання у відповідності до УПС, забезпечити, щоб ставлення до працівників-мігрантів не було дискримінаційним на підставі громадянства .

- Повна імплементація Меморандуму про взаєморозуміння щодо закриття Чорнобильської атомної електростанції, включаючи завершення будівництва та введення в дію ядерних реакторів Х2/Р4 відповідно до визнаних міжнародних стандартів щодо ядерної безпеки .

Варто зазначити, що згідно з завданням Плану дій Україна – ЄС щодо забезпечення ефективності боротьби з корупцією Головному управлінню державної служби України приділяється основна роль у сприянні прозорості та підзвітності органів державного управління шляхом реформування інституту державної служби на основі європейських стандартів.

В цілому План дій Україна – ЄС сприятиме і підтримуватиме мету України щодо подальшої інтеграції до європейських економічних та соціальних структур [20].

План дій Україна – ЄС охоплює часові рамки у три роки. Прогрес у виконанні зазначених пріоритетів буде контролюватись створеними згідно з УПС органами. Першу оцінку виконання Плану дій буде здійснено не пізніше ніж через два роки після його схвалення [20].

Реформування державної служби у напрямку наближення до стандартів ЄС. Зближення законодавства України з нормами і стандартами ЄС є "ключовою" умовою інтеграції України до Європейського співтовариства. Успіх процесу адаптації припускає не тільки перегляд законодавства в сферах, визначених спільними україно-європейськими угодами як пріоритетні, але і рецепцію цілого комплексу правових принципів, концепцій, критеріїв, доктрин і понять, що складають основу усього, що було досягнуто Співтовариством (*acquis communautaire*). Частина критеріїв

стосовно членства в ЄС пов'язана з адміністративними ресурсами - в цьому аспекті стандарти встановлені в шести сферах, у тому числі і в сфері державної служби. Це викликано тим, що системи державної служби в різних країнах відмінні, але є ряд основних цінностей та їх визначення для вступу до ЄС. Для виконання прагнень України до Європейського співтовариства необхідно вирішити такі проблеми як:

- створення ефективної системи державного управління, яка б відповідала стандартам демократичної європейської правової держави із соціально орієнтованою ринковою економікою;

- розвиток системи державної служби і вдосконалення механізму її кадрового забезпечення;

- встановлення переліку мінімально необхідних державних і громадських послуг, що надаватимуться населенню місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

- запровадження стратегічного планування діяльності органів виконавчої влади;

- залучення громадськості до підготовки та аналізу виконання рішень, а також регулярне інформування населення про діяльність органів державної влади;

- забезпечення прямого правового врегулювання питань у сфері професійного навчання державних службовців з метою узгодження кроків у розвитку і функціонуванні складових системи, спрямованих на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації державних службовців;

- запровадження механізму моніторингу результативності та ефективності діяльності органів державної влади та їх посадових осіб з метою визначення потреб у формуванні та розвитку корпусу державних службовців [20].

Незважаючи на те, що цю сферу регулює значна кількість як міжнародних, так і вітчизняних нормативно–правових актів основними проблемами їх взаємоузгодження та практичної реалізації залишаються:

- укорінена практика несумлінного виконання діючих законів і державних програм, неоднакове розуміння окремих нормативних положень як міністерствами та відомствами, так і місцевими органами державної влади; [21].

- розпорошення регуляторних функцій, пов'язаних із розвитком сфери ТКС, між різними органами державної влади;

- збереження практики надмірного адміністративного впливу на регіональний розвиток, зокрема на його транскордонну складову;

- відсутність критеріїв оцінки ефективності ТКС, яка призводить до безсистемності при формуванні його нормативно – правового забезпечення і не дозволяє підпорядкувати усі законодавчі акти досягненню єдиної стратегічної мети;

- нечіткість виписаного механізму виділення та використання фінансових асигнувань на розвиток ТКС;

- практична відсутність уваги до таких форм сприяння ТКС, як правова, організаційна, інформаційно–аналітична, методична, маркетингова та ін. [21].

Крім того, недоліками інституційного забезпечення функціонування системи сприяння розвитку ТКС у прикордонних регіонах України є те, що:

- державні органи влади центрального рівня, зокрема міністерства та відомства, у своїй нормотворчій діяльності об'єктивно не враховують ті проблеми та реальні процеси, які відбуваються у ТКС українських регіонів;

- місцеві органи державної влади та місцевого самоврядування, а також євро регіони, що концентруються на обласному рівні, не володіють достатніми нормотворчими можливостями, оскільки адміністративна система України сьогодні настільки централізована, що регуляторні акти регіональної влади не можуть суттєво впливати на розвиток ТКС;

- самоврядні організації як елемент інституційного забезпечення системи ТКС взагалі фактично відсутні. Більшість громадян або не об'єднані в такі організації або не розраховують на серйозне сприяння з їхнього боку, вони позбавлені відповідних адміністративних і фінансових важелів впливу, а громадські організації працюють, насамперед, в режимі підрядників донорських організацій з виконання відповідних транскордонних проектів, виконуючи швидше квазіпідприємницьку функцію, аніж роль самоврядних інституцій. Виходячи з вищеописаної ситуації, першочергові зусилля щодо подолання бар'єрів, існуючих на шляху розвитку ТКС українських прикордонних регіонів зі своїми партнерами з країн ЄС.

Висновки до розділу 1

За результатами дослідження сформовано такі висновки:

Міжнародне економічне співробітництво означає розвиток стійких господарських зв'язків між країнами і народами, вихід відтворювального процесу за межі національних кордонів. Основною формою цього процесу є зовнішня торгівля країн світу. На другому етапі (кінець XIX – середина XX ст.) інтернаціоналізація виробництва переходить в іншу стадію, яка пов'язана з розвитком міжнародної економічної інтеграції, об'єктивно зумовленої поглибленням міжнародного поділу праці, інтернаціоналізацією капіталу, глобальним характером науково технічного прогресу і підвищенням ступеня відкритості національних економік та свободи торгівлі.

Економічне співробітництво почало розвиватися приблизно 10 тисяч років тому. Надлишками виготовленої продукції обмінювалися спочатку сусідні племена, окремі сім'ї та особи, а потім і держави. Купецькі каравани перетинали пустелі, а торгові судна прокладали міцні шляхи господарського взаємодії віддалених один від одного держав. Це були перші спроби

економічного зближення народів, багато в чому обумовлені природними і географічними відмінностями.

Розділ 2 АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ЄС

2.1 Зовнішньоторговельні відносини

Сучасні зовнішньоторговельні відносини між Україною та ЄС розвиваються в умовах набуття чинності Угоди про асоціацію. Відповідно до її положень сторони зобов'язались скасувати більшість ввізних мит у двосторонній торгівлі впродовж перехідного періоду, який для ЄС триватиме (до 2023 р.), а для України (до 2026 р.). По закінченні перехідного періоду ЄС скасує для українських виробників мита для 95,8% товарних груп. Українською стороною в підсумку буде скасовано мита для 96,5% товарних груп [24].

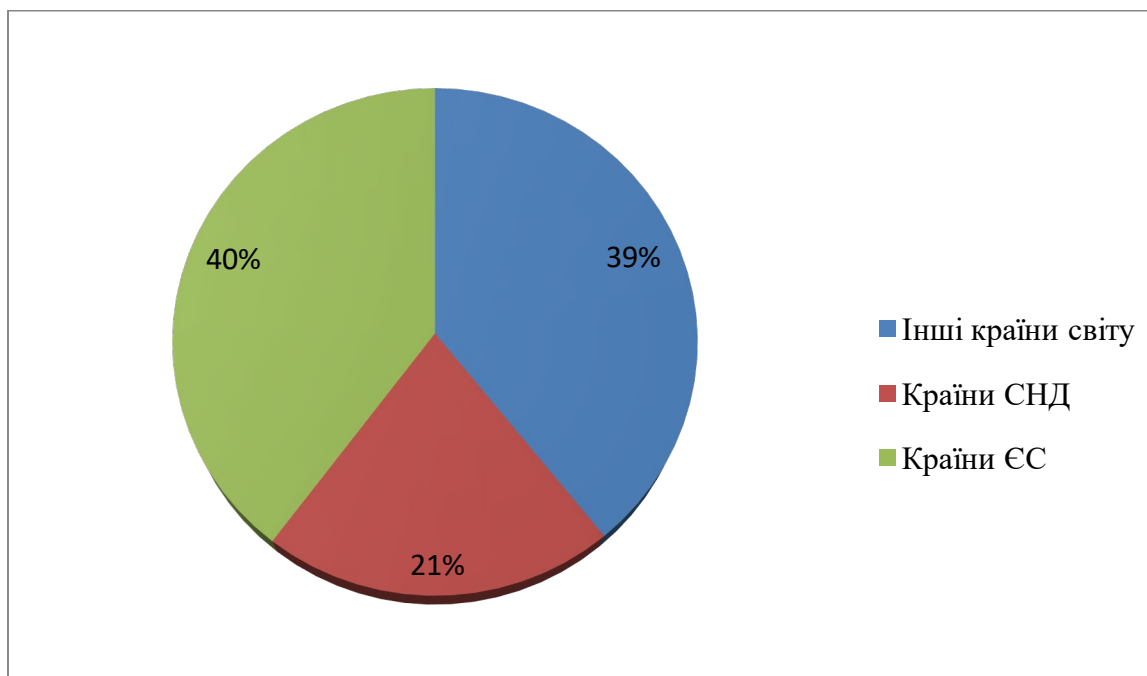

Рисунок. 2.1 Країни єс у зовнішньоторговельному обороті України 2017 рік

Джерело: складено автором на основі [24].

Процес взаємного відкриття ринків відбувався асиметрично: зі сторони ЄС було негайно скасовано мита для 94,7% тарифних ліній промислової продукції і 82,2% тарифних ліній продукції сільського господарства, в той час як Україна поки запровадила преференційний режим лише для 49,2% продукції за всією товарною номенклатурою. Відповідним чином зазнали змін і пропорції у рівні тарифного захисту між сторонами: середньоарифметична ставка ввізного мита на європейську продукцію в Україні знизилась з 4,95% до 2,42%, тоді як зі сторони ЄС – з 7,6% до 0,5%. По закінченні 10-річного перехідного періоду Україна збереже за собою залишкові рівні ввізних мит для 8,7% сільгосппродукції, що у підсумку надасть їй дещо вищий рівень тарифного захисту [24].

Зазначені зміни у режимі тарифного регулювання двосторонньої торгівлі України з ЄС безпосередньо вплинули на динаміку потоків товарів і послуг між ними. Частка країн ЄС у зовнішньоторговельному обороті України зросла з 37,5% у 2016 р. до 39,7% у 2017 р. та до 39,2% за підсумками I кварталу 2018 р. (рис.2.1).

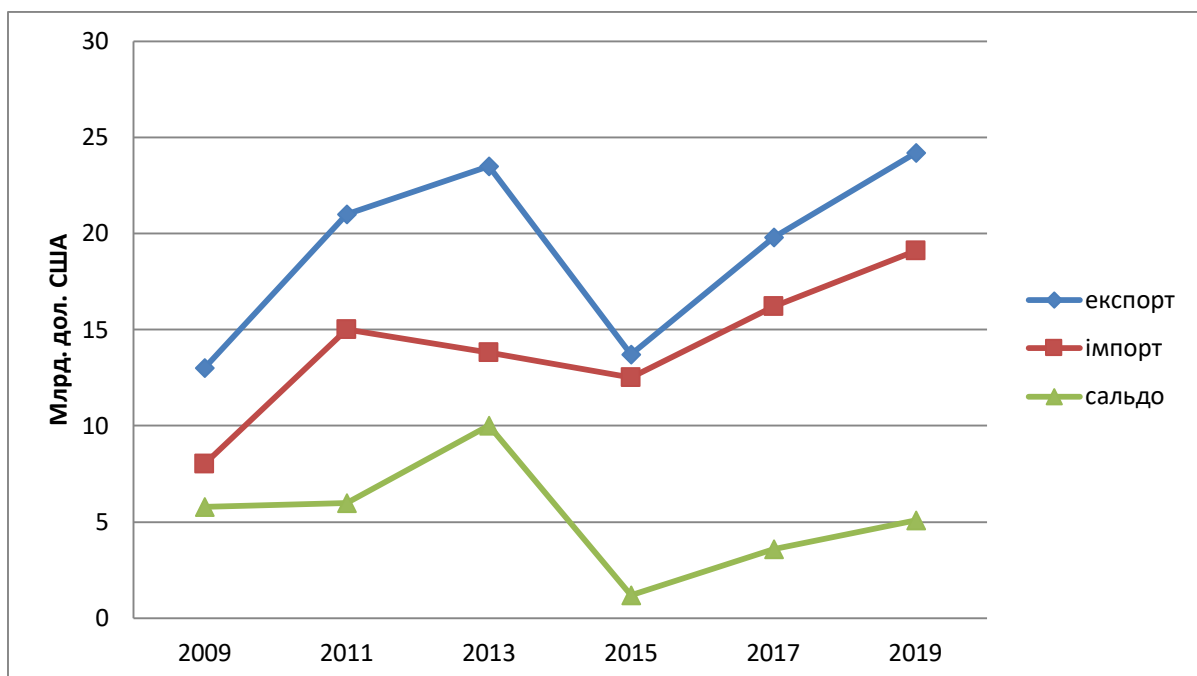

Рисунок 2.2 Імпорт, експорт і торговий баланс між Україною та ЄС 2009-2019 рр.

Джерело: складено автором на основі[24].

В структурі експорту українських товарів до ЄС переважають чорні метали, зернові культури, електричне обладнання; натомість імпорт товарів з ЄС в Україну є значною мірою диверсифікованим, у ньому переважають транспортні засоби, обладнання і хімічна продукція [26].

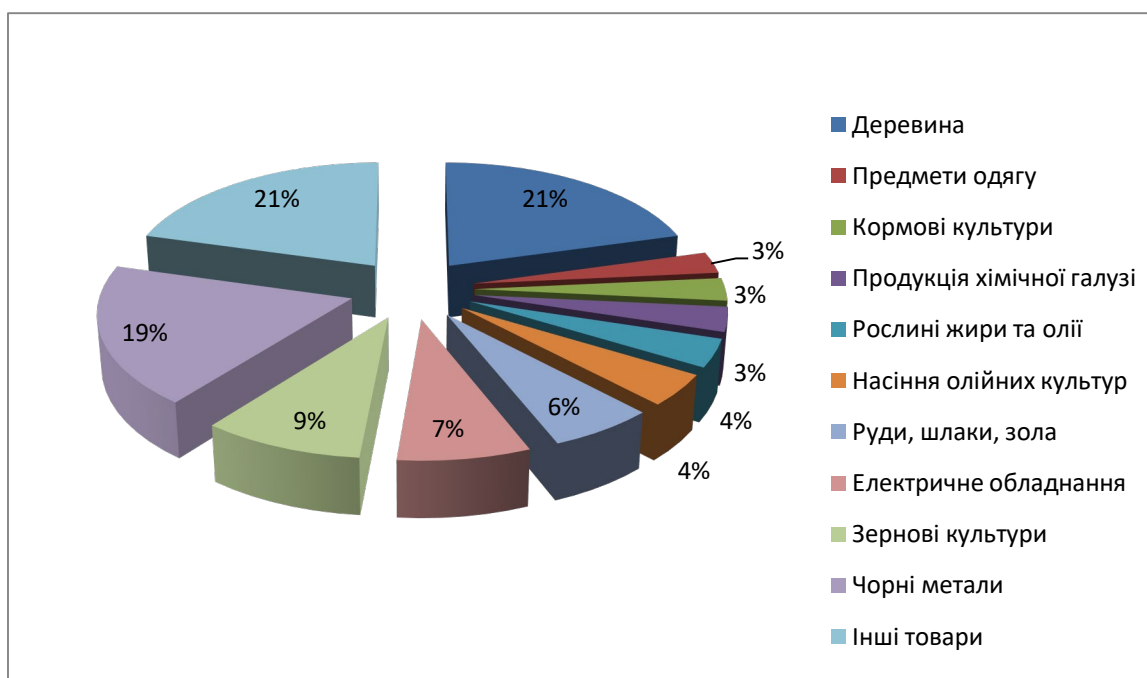

Рисунок. 2.3 Товарна структура експорту з України до ЄС у 2017 р.
Джерело: складено автором на основі[24].

Європейський Союз був головним торговим партнером України за підсумками 2019 року: питома вага торгівлі товарами і послугами з ЄС склав 40,1% від загального обсягу торгівлі України [26].

Як повідомляє "Європейська правда", такі дані оприлюднені на сайті Міністерства розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства України. Товарообіг між Україною і ЄС в минулому році був на 1% менше, ніж в 2018 році - тоді цей показник становив 41,1% [26].

Зовнішньоторговельний оборот товарів та послуг склав \$ 52,6 мільярда що на 5,8% більше, ніж в 2018 році. З них експорт - \$ 24 млрд, імпорт - \$ 28,8 млрд.

Зовнішньоторговельний оборот товарів в 2019 році склав \$ 45,7 млрд - на 5,7% більше, ніж в 2018 році. З них експорт - \$ 20,2 млрд, імпорт - \$ 25 млрд.

У структурі експорту найбільшу частку займають чорні метали (15,2%), зернові культури (12,7%), машини та обладнання (11,1%). У порівнянні з показниками 2018 року експорт зернових зріс на 18,2%, тоді як металів - знизився на 15,3%, машин та устаткування - на 2,6% (Рис.2.2).

Істотно зріс експорт жирів та олії - на 35%, в порівнянні з показником 2018 року, насіння і плодів олійних рослин - на 32,3%.

Частка дерева і виробів з деревини в структурі експорту склала 4,8%. Ціна 3,8% менше, ніж в 2018 році [26].

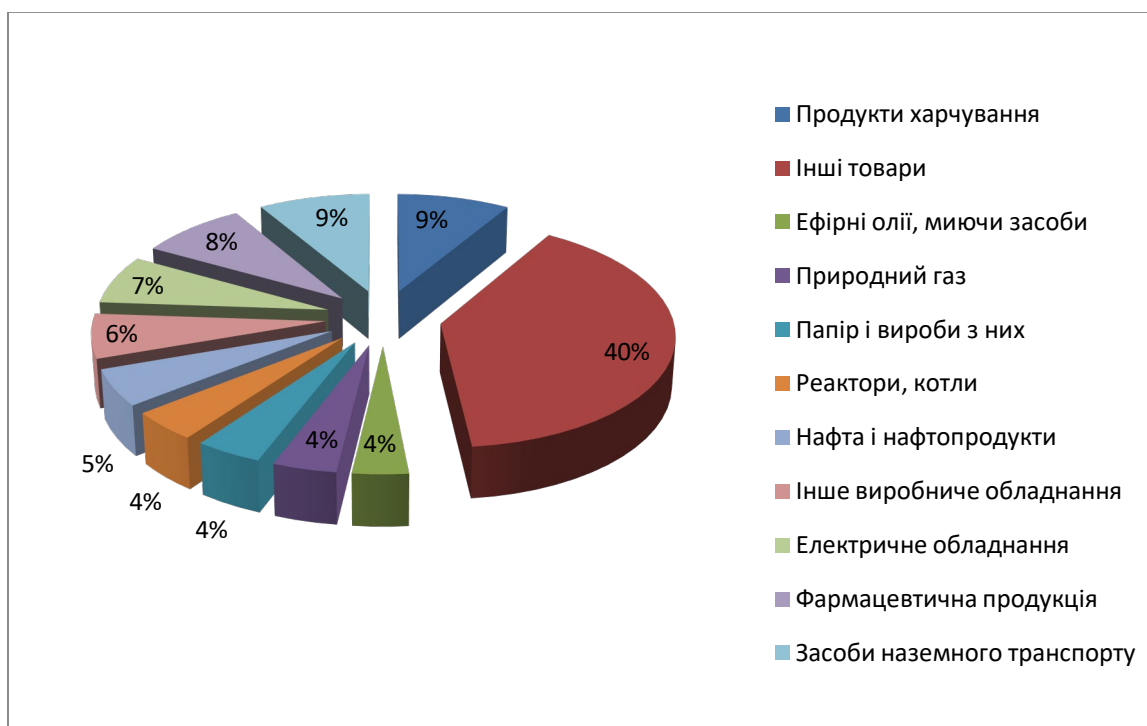

Рисунок 2.3 Товарна структура імпорту в Україну з ЄС у 2017 р.

Джерело: складено автором на основі [24].

У структурі імпорту з країн ЄС найбільшу частку складають реактори ядерні, котли, машини - 13,3%, засоби наземного транспорту, крім залізничного - 13,0%, і енергетичні матеріали - 10,8% (Рис.2.3).

Зовнішньоторговельний оборот послуг після стрімкого зростання на 22,6% в 2018 році в 2019 році виріс всього на 7% і склав 7,9 мільярда доларів. З них експорт - 4,3 млрд доларів, імпорт - 3,6 млрд доларів [26].

Найбільшу частку в експорті займають транспортні послуги (30,9%) та послуги в сфері телекомунікацій (23,1%), в імпорті - також транспортні послуги (24,8%), ділові послуги (22,2%) та послуги, пов'язані з подорожами (15,8%). При цьому, частка останніх зросла на 31,5% в порівнянні з 2018 роком [26].

За перший квартал 2020 року суттєво зріс обсяг експорту жирів та олії - майже 78%, і енергетичних матеріалів - майже 21%, в порівнянні з аналогічним періодом 2018 року [26].

У той же час, на 41,8% скоротився експорт насіння і плодів олійних рослин, майже на 39% - чорних металів, майже на 30% - руд і шлаків.

У структурі імпорту найбільше зросла частка фармацевтичної продукції (21,4%) і електричних машин і устаткування (11,4%). Найбільше скоротився імпорт засобів наземного транспорту, крім залізничного - майже на 40%.

Як повідомлялося раніше, в 2019 році Україна увійшла в трійку провідних експортерів м'яса птиці в країни ЄС [31].

Показники торговельно-економічного співробітництва Україна-ЄС.

За результатами 1-го півріччя 2020 року ЄС залишається ключовим торговельним партнером України із часткою 40,8% (у 2019 р. – 40,1%). За даними Держстату України, обсяг торгівлі товарами і послугами з ЄС знизився на 14,8% відносно аналогічного періоду 2019 року та становив 22 млрд. дол. США. [31].

Протягом цього періоду обсяг експорту товарів та послуг до ЄС знизився на 14,7% та становив 10,5 млрд. дол. США. Обсяг імпорту товарів і послуг з ЄС знизився на 14,2% та становив 11,5 млрд. дол. США.

Негативне сальдо торгівлі з ЄС за підсумками 1-го півріччя 2020 року складає до -1 млрд. дол. США. При цьому сальдо торгівлі товарами

становить -1,8 млрд. дол. США, а сальдо торгівлі послугами залишається позитивним і складає 0,8 млрд. дол. США [31].

Торгівля товарами України з ЄС

Обсяг торгівлі товарами між Україною та ЄС у 1-му півріччі 2020 року склав 18,8 млрд. доларів США, що на 14,8% менше ніж за аналогічний період 2019 року. При цьому експорт товарів до країн ЄС знизився на 17,1% і становив 8,5 млрд. дол. США, а імпорт товарів знизився на 12,5% та становив 10,3 млрд. дол. США [31].

До основних товарних категорій українського експорту в ЄС належать:

- чорні метали – 15,5% (↓21,3%);
- зернові культури – 12,8% (↓30,7%);
- жири та олії – 11,2% (↑30,0%);
- електричні машини – 10,9% (↓21,0%);
- руди, шлаки – 7,0% (↓40,4%);
- деревина і вироби з деревини – 5,5% (↓13,5%);
- реактори ядерні, котли, машини – 3,1% (↑4,8%);
- енергетичні матеріали – 3,0% (↓29,1%).

У імпорті з ЄС до України домінують такі товарні категорії:

- реактори ядерні, котли, машини – 12,6% (↓16,4%);
- засоби наземного транспорту, крім залізничного – 10,2% (↓34,2%);
- енергетичні матеріали – 8,4% (↓29,2%);
- електричні машини і устаткування – 7,9% (↓7,9%);
- фармацевтична продукція – 7,7% (↑9,4%);
- пластмаси, полімерні матеріали – 5,8% (↓4,5%);
- різноманітна хімічна продукція – 4,7% (↓15,1%);
- папір та картон – 2,6% (↓10,9%).

Торгівля послугами України з ЄС.

Обсяг торгівлі послугами між Україною та ЄС у 1-му півріччі 2020 року склав 3,2 млрд. доларів США, що на 13,2% менше ніж за аналогічний період 2019 року. Експорт послуг до ЄС знизився на 4,9% та становив 2

млрд. дол. США. Імпорт послуг з ЄС знизився на 23,9% та складав 1,2 млрд. дол. США.

До основних категорій експорту послуг до ЄС належать:

- послуги у сфері телекомунікацій – 32,9% (↑36,5%);
- транспортні послуги – 25,5% (↓21,4%);
- послуги з переробки матеріальних ресурсів – 21,6% (↓15,7%);
- ділові послуги – 13,6% (↓3,9%);
- послуги з ремонту та технічного обслуговування – 1,9% (↓18,4%)

У імпорті послуг з ЄС до України домінують:

- ділові послуги – 24,0% (↓21,9%);
- транспортні послуги – 20,7% (↓34,3%);
- роялті та інші ППВ – 15,1% (↓7,6%);
- послуги у сфері телекомунікацій – 13,2% (↑8,8%);
- послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю – 11,4% (↓10,3%).

2.2 Іноваційно-інвестиційне співробітництво в основі торгівельних відносин

Соціально-економічна нестабільність розвитку регіонів України негативно відбивається на інвестиційній діяльності підприємств кожного регіону, зумовлює загальне погіршення інвестиційного клімату та зниження інвестиційної привабливості й іміджу регіонів, зокрема на світовому рівні [33].

До сучасних проблем інвестиційної діяльності в регіонах України належать: падіння обсягів залучених іноземних інвестицій, зростання концентрації обсягу інвестиційних ресурсів в одних і тих самих регіонах та галузях господарської діяльності, низька ефективність інструментів стимулювання інвестиційної діяльності. Для забезпечення відновлення позитивної інвестиційної активності в регіонах, ефективного залучення

іноземних інвестицій та підвищення інвестиційної привабливості регіонів в умовах європейської інтеграції, особливої актуальності набуває зона вільної торгівлі між Україною та країнами ЄС, яка відкриває нові можливості для залучення прямих іноземних інвестицій, серед яких:

1. Імплементация нормативно-правової бази щодо вільного переміщення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) відповідно до норм ЄС. Згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Україна та ЄС зобов'язані створювати необхідні умови для подальшої лібералізації її положень із метою полегшення руху капіталу. Зокрема, що стосується операцій на рахунку з капіталом та фінансовому рахунку платіжного балансу, то Україна та країни ЄС повинні забезпечити вільний рух капіталу, пов'язаний із надходженням прямих інвестицій. Окрім того, Україна зобов'язується завершити лібералізацію операцій на рахунку операцій із капіталом і фінансовому рахунку платіжного балансу відповідно до рівня лібералізації в ЄС, а також не вводити будь-яких нових обмежень на рух капіталу і поточні платежі між резидентами України та країн ЄС і не робити наявні умови більш обмежувальними [33].

Отже, загалом заходи для створення необхідних умов для подальшого поступового застосування правил ЄС про вільний рух капіталу в Україні дадуть змогу не тільки спростити умови здійснення інвестиційної діяльності, а й покращити інвестиційний клімат у регіонах країни.

2. Створення зони вільної торгівлі з країнами ЄС не лише знижує тарифні й нетарифні бар'єри між учасниками, а й позитивно впливає на збільшення обсягів ПІІ з країн ЄС в Україну. Досвід переважної більшості країн Центрально-Східної Європи, які вступили у ЗВТ із країнами ЄС, демонструє зростання надходжень прямих інвестицій порівняно з попереднім періодом. У середньому частка ПІІ у ВВП цих країн за три роки до і три роки після підписання угоди про ЗВТ становила: у Болгарії – 0,6% проти 2,1%,

Чеській Республіці – 1,8% проти 2,9%, Естонії – 4,3% проти 7,5%, Угорщині – 4,8% проти 7,0%, Литві – 2,1% проти 5,3%, Польщі – 1,0% проти 2,4%, Румунії – 0,6% проти 1,7% та Словаччині – 1,5% проти 5,3% [33].

3. Відкриття нових ринків для здійснення інвестиційної діяльності, зокрема можливість залучати прямі інвестиції у пріоритетні сфери господарювання з дешевою, але висококваліфікованою робочою силою та наявною сировиною. За прогнозами Міжнародного центру перспективних досліджень, іноземні інвестиції з країн ЄС спрямують передусім у сім найбільш привабливих видів економічної діяльності в Україні, а саме: фармацевтичне виробництво, оптову й роздрібну торгівлю; торгівлю транспортними засобами, виробництво жирів, виробництво інших харчових продуктів; виробництво напоїв; тютюнову промисловість, текстильну промисловість і пошиття одягу, операції з нерухомістю та діяльність у сфері інформатизації [33].

4. Налагодження більш тісної співпраці між країнами-донорами та країнами-реципієнтами прямих інвестицій. Окрім того, зона вільної торгівлі збільшує рівень конкурентної боротьби, що позитивно впливає на розвиток бізнес-середовища в регіонах України [34].

5. Не менш важливим є положення угоди, що стосується операцій на рахунку з капіталом та фінансовому рахунку платіжного балансу про вільний рух капіталу, пов'язаний із наданням кредитів, які стосуються торговельних операцій, або з наданням послуг, а також із фінансовими позиками та кредитами інвесторів. Це розширює можливості для отримання європейських кредитів промисловими підприємствами кожного регіону.

6. Поліпшення технічного та технологічного стану вітчизняних підприємств, що можливо завдяки як прямим інвестиціям із країн ЄС, так і спрощенню доступу до якісної імпортової техніки та устаткування. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України за умови макростабілізації та проведення модернізації економіки сподівається на поживлення інвестиційної діяльності в 2017–2019 рр., у тому числі за

рахунок інвесторів із країн ЄС. Так, за оптимістичним прогнозом уряду, обсяги ПІІ зростуть у 2017–2019 рр. на 19,2%. Отже, можна констатувати, що за рахунок підписання угоди про асоціацію з ЄС в Україні відбувається поліпшення інвестиційного клімату, покращення інвестиційної привабливості та іміджу регіонів. Приплив іноземного капіталу дає змогу компенсувати втрати від скасування тарифних і нетарифних бар'єрів у торгівлі та забезпечує розвиток конкурентоспроможних виробництв у регіонах України [34].

Та все ж потреба промисловості в залученні іноземних інвестицій існує, і вона зумовлена такими головними причинами:

1) надзвичайно низькою інвестиційною активністю вітчизняних промислових підприємств;

2) гострою необхідністю технічної і технологічної модернізації промислового виробництва та інфраструктури шляхом імпорту сучасних технологій;

3) проблемами впровадження в промисловості енерго та ресурсозберігаючих технологій, а також нових методів ефективного управління й експортоорієнтованого маркетингу як необхідних атрибутів розвитку промислової сфери регіонів України. Так, за даними Державної служби статистики України, у 2016 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 4 405,8 млн. дол. США прямих інвестицій проти 3 763,7 млн. дол. у 2015 р. Надходження прямих інвестицій здійснили інвестори 77 країн світу. Із країн ЄС в економіку України інвестовано 1 972,0 млн. дол. США, або майже 45% загального обсягу вкладень. Найвагоміші обсяги надходжень прямих інвестицій були спрямовані до установ та організацій, що здійснюють фінансову та страхову діяльність, – 2 825,3 млн. дол. США, підприємств оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів та мотоциклів – 524,9 млн. дол. США та промисловості – 475,2 млн. дол. США [34].

За даними Державної служби статистики України, основними країнами-інвесторами, на які припадає близько 80% загального обсягу Прямих іноземних інвестицій в промисловості України, є країни ЄС, а саме: Німеччина, Кіпр, Нідерланди, Швейцарія, Велика Британія, Австрія та Польща. У структурі Прямих іноземних інвестицій, вкладених в промисловість станом на кінець 2016 р. переважають здебільшого інвестиції компаній, зареєстрованих на Кіпрі (24,3%), у Нідерландах (19,3%), Німеччині (10,5%), Швейцарії (9,2%), Великій Британії (5,3%), Австрії (2,7%) та Польщі (2,7%) [34].

Аналізуючи прямі інвестиції на підприємствах із постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, варто зазначити, що 47,2% ПІІ припадає на інвестиції із Сінгапуру, 36,1% – із Кіпру та 6,5% – із Белізу, що, зокрема, представлено такими компаніями, як Vikontia Enterprises Limited (23,9% акцій ПАТ «Полтаваобленерго», 23,2% акцій ПАТ «Чернігівобленерго», 24,9% акцій ПАТ «Тернопільобленерго», 12,3% акцій ПАТ «Запоріжжяобленерго», 24,9% акцій ПАТ «Сумиобленерго»), Lex Perfecta Limited (25% акцій ПАТ «Львівобленерго», 16,5% акцій ПАТ «Запоріжжяобленерго», 24,9% акцій ПАТ «Прикарпаттяобленерго»), Kerelio Commercial Limited (12,2% акцій ПАТ «Львівобленерго», 12,7% акцій ПАТ «Прикарпаттяобленерго»), Humgate Holdings Limited (21,5% акцій ПАТ «Дніпрогаз», 19,8% акцій ПАТ «Донецькміськгаз», 19,8% акцій ПАТ «Харківгаз»), Tanter Holdings Limited (16,6% акцій ПАТ «Дніпрогаз», 14,5% акцій ПАТ «Донецькміськгаз», 13,6% акцій ПАТ «Харківгаз») та іншими компаніями, а також Нідерландів: VS Energy International N.V. (75,6% акцій ПАТ «Житомиробленерго», 82,9% акцій ПАТ «Кіровоградобленерго», 17,9% акцій ПАТ «Одесаобленерго»), Washington Holdings B.V. (89% акцій ПАТ «Київобленерго», 83,3% акцій ПАТ «Рівнеобленерго») та ін. [34].

Аналогічно проводячи аналіз прямого інвестування на підприємствах добувної промисловості, необхідно зазначити, що станом на кінець 2016 р. у структурі іноземних надходжень переважають ПІІ компаній зі Швейцарії

(45,6%), Нідерландів (32,8%), Кіпру (12,2%) та Великої Британії (1,5%). Серед швейцарських компаній-інвесторів в Україні присутня, наприклад, Ferrexpo AG (39% ПАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат»), компаній Кіпру: Verestfor Holdings Limited (99,5% ПАТ «Полтаванафтогазбуд»), Numax Enterprises Limited (23,9% ПАТ «Марганецький гірничо-збагачувальний комбінат»), Нідерландів: Metinvest B.V. (96,7% ПАТ «Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат», 99,7% ПАТ «Центральний гірничо-збагачувальний комбінат»), DTEK Energy B.V. (60,3% ПрАТ «ДТЕК Павлоградвугілля»), Великої Британії – JKX Oil & Gas plc (спільне українсько-британське підприємство «Полтавська газонафтова компанія») та ін [34].

Аналізуючи ПІІ компаній переробної промисловості, варто констатувати, що 26,3% прямих інвестицій надійшло з Кіпру, 17,6% – із Нідерландів, 13% – із Німеччини, 6% – із Великої Британії та інших країн. ПІІ з Кіпру представлені такими компаніями, як Azovmashinvest Holding LTD (93,3% ПАТ «Полтавхіммаш»), International Distribution Systems LTD (99,6% ПАТ «Миргородський завод мінеральних вод») та ін., Нідерландів Japan Tobacco International Holding B.V. (99,9% ПАТ «Джей Ті Інтернешнл Україна») та ін., Великої Британії – Transbuilding Service LTD (19,2% ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод») та ін [34].

На підприємствах із виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів переважають ПІІ з Нідерландів (26,0%), Кіпру (21,8%) та Великої Британії (10,9%). Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів представлено здебільшого прямими інвестиціями з Німеччини (27,1%), Данії (26,1%) та Італії (12,3%).

На підприємствах із виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності зосереджено ПІІ з Кіпру (31,6%), Австрії (11,6%) та Швейцарії (11,4%) [34].

Виробництво коксу та продуктів нафтопереробки представлено прямими інвестиціями з Кіпру (86,8%), Нідерландів (10,4) та Великої

Британії (1,1%). Підприємства з виробництва хімічних речовин і хімічної продукції залучили 36,9% з Кіпру, 36,6% ПІІ з Нідерландів та 8,4% із Франції. У структурі залучених ПІІ у підприємства з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів переважають Кіпр (44,5%), Віргінські Острови (Брит.) (21,8%) та Велика Британія (9,1%) [36].

На підприємствах із виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції здебільшого залучені прямі інвестиції з Кіпру (25%), Німеччини (22,5%) та Нідерландів (15,7%). Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, окрім виробництва машин та устаткування, представлено здебільшого ПІІ з Німеччини (37%), Кіпру (32,2%) та Нідерландів (10,7%) [36].

На машинобудівних підприємствах, окрім ремонту і монтажу машин і устаткування зосереджено прямі інвестиції переважно із Кореї (18,1%), Німеччини (12,2%) та Кіпру (11,1%). Виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування представлено здебільшого ПІІ з Кіпру (21,7%), Великої Британії (15,5%) та Польщі (14,1%). Водопостачання, каналізація, поводження з відходами представлено прямими інвестиціями із Великої Британії (40,3%), Кіпру (15,6%) та Австрії (13,3%). Стратегічно важливим для України є розвиток машинобудування [36].

Темпи розвитку цієї галузі мають перевищувати загальні темпи зростання промислового виробництва, створюючи умови для структурно-інноваційної перебудови й технічного переснащення всіх галузей економіки.

Обсяг іноземних інвестицій у підприємства машинобудування попри незначне зростання у грошовому вимірі залишається вкрай низьким. Питома вага ПІІ в підприємства машинобудування також залишається низькою.

Наявні проблеми надходження й розподілу інвестицій у промисловому секторі України полягають у структурних диспропорціях (технологічних, галузевих, регіональних, щодо джерел інвестування), що загрожують поглибленням дисбалансів товарних і фінансових ринків, консервацією неефективної структури виробництва, монополізацією окремих стратегічно

важливих або соціально значущих галузей економіки, нераціональним використанням сировинно-ресурсної бази та виробничих потужностей. Основними напрямками, що в перспективі зможуть сприяти вирішенню даних проблем та успішному залученню європейських інвестицій у промисловість регіону, є:

- 1) доцільність приведення стратегії залучення іноземних інвестицій відповідно до потреб промисловості регіонів;
- 2) необхідність диференціації бренду кожної області від інших регіонів залежно від визначених сфер інвестування, зокрема в промисловості;
- 3) забезпечення європейських інвесторів необхідною системною підтримкою, наприклад у реєстрації бізнесу, залученні персоналу тощо.

Одними із найпріоритетніших та першочергових завдань, які мають бути реалізовані у цьому напрямі, на нашу думку, є такі: – створення необхідних умов для подальшої імплементації та лібералізації положень нормативно-правової бази щодо вільного переміщення ПП відповідно до норм ЄС; – налагодження більш тісної співпраці з країнами – донорами ПП; – створення умов для покращення технічного та технологічного стану вітчизняних промислових підприємств регіону; – інтенсифікація промислового виробництва на інноваційній основі; – розвиток екологічно безпечного промислового виробництва; – забезпечення якості трудових ресурсів відповідно до потреб промисловості; – поглиблення інтеграційних відносин, зокрема через створення ЗВТ із країнами ЄС [36].

За даними Держстату України станом на кінець 2019 року загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України досяг 45 221,2 млн. дол. США (на 4 707,1 млн. дол. США або 10% ніж на кінець 2018 року). Протягом 2019 року в економіку України зовнішніми інвесторами було інвестовано 3 329,1 млн. дол. США [36].

Велику частку прямих іноземних інвестицій було зосереджено на підприємствах промисловості – 11 595,9 млн. дол. США (32,4%), зокрема переробної – 8 609,3 млрд. дол. США (24%). У підприємствах з оптової та

роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів акумульовано 5 662,5 млн. дол. США іноземних інвестицій (15,8% від загального обсягу), у фінансових і страхових установах – 4 557,6 млн. дол. США (12,7%), а в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, – 4 495,7 млн. дол. США (12,6%).

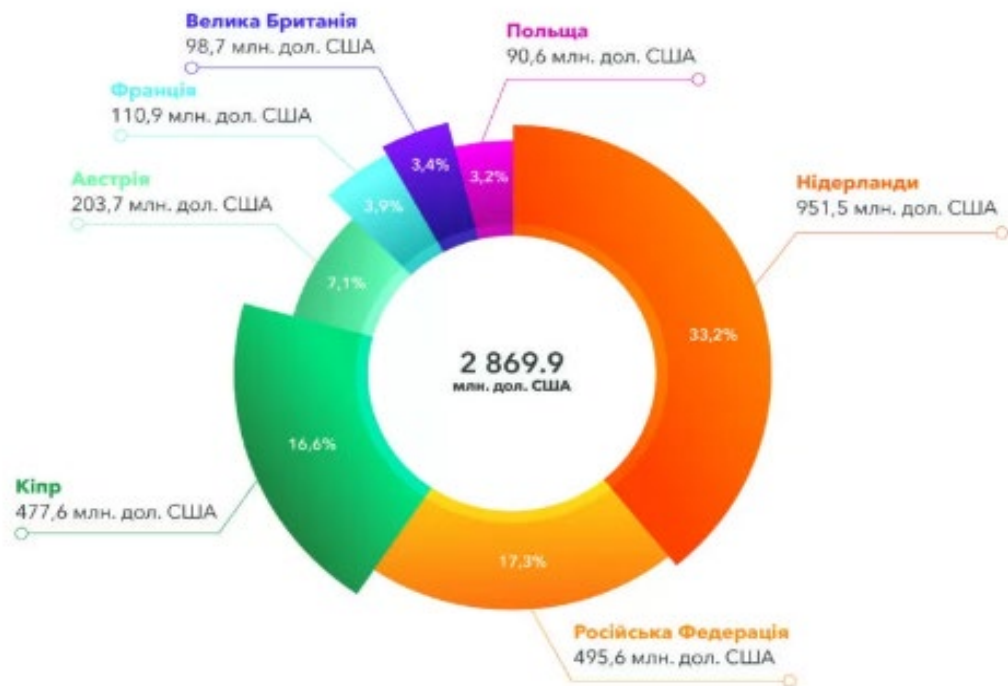

Рисунок 2.4. Надходження прямих іноземних інвестицій в Україну за країнами-інвесторами(найбільші обсяги) у 2018р.

Джерело: складено автором на основі[24].

Аналіз за галузями показує, що понад 40% надходжень прямих іноземних інвестицій пов'язані з фінансами та страхуванням – 1 215,1 млн. дол. США (42,3%). Лідерами із залучення прямих іноземних інвестицій у 2018 році залишаються оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 599,4 млн. дол. США (20,9%), операції з нерухомим майном – 405,3 млн. дол. США (14,1%), промисловість – 302,1 млн. дол. США (10,5 %), інформація та телекомунікації – 119,4 млн. дол. США (4,2%) та професійна, наукова та технічна діяльність – 93,2 млн. дол. США (3,2%) (рис.2.4).

Рисунок 2.5. Надходження прямих інвестицій в Україну за галузями у 2018р.

Джерело: складено автором на основі[24].

Для залучення інвесторів в Україні запроваджено низку законодавчих стимулів, наприклад зелений тариф, операції з давальницькою сировиною, переваги для ІТ-фахівців тощо. Економіка України поступово лібералізується, пропонуючи одні з найвигідніших умов для здійснення інвестицій.

До галузей, які показали найбільш стрімке зростання протягом останніх років, а отже, є найбільш цікавими для інвесторів, належать галузь інформаційних технологій (ІТ-галузь), сільське господарство, автомобільна промисловість, переробна промисловість та відновлювана енергетика. Тому варто детальніше ознайомитися з кожною галуззю та розглянути причини, чому саме доцільно інвестувати в кожную з них (Рис.2.5).

Загальний обсяг інвестицій з країн ЄС в економіку України склав 36 512,2 млн. дол. США, що складає 80,7% від загального обсягу інвестицій в економіку нашої держави (у 2018 р. цей показник становив 31 559 млн. дол.

США або 78% від загального обсягу). Протягом 2019 року в економіку України країнами ЄС було інвестовано 2 981 млн. дол. США.

Основними інвесторами в українську економіку серед країн-членів ЄС в 2019 році були Нідерланди – 1 182,7 млн. дол. США (40,7% від загального обсягу інвестицій), Кіпр - 824 млн. дол. США (28,4%), Німеччина – 141,7 млн. дол. США (4,9%) та Австрія – 99,4 млн. дол. США (3,4%).

Обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) з України в економіку країн світу станом на кінець 2019 року склав 6 272,7 млн. дол. США, у т.ч. у країни ЄС – 6 086 млн. дол. США, що становить 97% від загального обсягу українських інвестицій.

Серед країн-членів ЄС переважна більшість прямих українських інвестицій була спрямована в економіку Кіпру – 5 935,6 млн. дол. США (97,5% від загального обсягу прямих інвестицій в країни ЄС) та Латвії – 73 млн. дол. США (1,2%).

2.3 Сучасна міграція як динаміка втрати ресурсного потенціалу

Сформульовані наприкінці XIX ст. Е. Равенштайном закони міграції диктують, що зі збільшенням відстані скорочуються її масштаби. І якщо метою мігрантів є покращення матеріального становища, то ці закони міграції залишаються наразі актуальними. Проте реалії глобалізації економічного розвитку внесли певні корективи. У сучасних умовах йдеться насамперед про підвищення загального освітнього рівня мігрантів і отримання можливості самореалізації. Освіта та навчання постали найбільш вагомими факторами довгострокового розвитку економіки. Постійне зростання вимог до рівня кваліфікації працівників обумовлює поширення міграційної політики, що стимулює в'їзд персоналу, який має спеціалізовану кваліфікацію [39].

Такий підхід дає змогу частині провідних країн світу акумулювати найбільш кваліфіковані кадри, реципієнтами яких виступають держави, де рівень оплати праці та умови самореалізації не відповідають вимогам кваліфікованих працівників. У сучасному дедалі складнішому світі від громадян не можна очікувати, щоб вони мали достатній рівень компетенції для ухвалення оптимальних рішень у всіх сферах, де вони змушені робити вибір. Проте людям подобається користуватися правом вільного вибору, навіть якщо вони помиляються. Прихильники класичної школи політекономії та неокласики стверджували про раціоналізм як головний чинник ухвалення рішень особою [39].

Проте в сучасних умовах поступово зростає кількість ухвалених рішень, що з певних позицій можуть видатися нераціональними. Формування уявлень про раціональну та нераціональну поведінку громадянина стало одним із вагомих засобів визначення міграційної політики держави. Видатний психолог першої половини ХХ ст. К. Левін стверджував про «розморожування» як перший крок, що спонукає людей до зміни поведінки.

Одним із засобів такого «розморожування» він називав зняття бар'єрів, що заважають їм змінитися. На шляху зростання трудової міграції до ЄС мало місце кілька таких «розморожувань». З розпадом СРСР відбулося руйнування «залізної завіси» та було зроблено важливі кроки для формування позитивного іміджу західних країн на основі висвітлення рівня та якості життя їх громадян. На початку ХХІ ст. українське керівництво багато зробило на шляху формування позитивного ставлення до євроінтеграції. У цьому контексті важливою стала підготовка громадської думки до підписання угоди про асоціацію з ЄС. Відмова від підписання угоди про асоціацію під тиском РФ у 2013 р. призвела до Євромайдану та Революції Гідності. На цьому фоні чітко постав конфлікт цінностей, одним із зовнішніх виразів якого були уявлення про зовнішньополітичний курс України [39].

Використання обмеження для трудових мігрантів з України як засіб тиску з боку Росії на українську економіку та розширення можливостей для працевлаштування вихідців з України в ЄС після запровадження безвізового режиму стали важливими віхами на шляху до різкого зростання кількості українських трудових мігрантів у країнах Європейського Союзу. Цьому також посприяло проголошення курсу на євроінтеграцію, як основи української зовнішньої політики. Розширення засобів формування позитивного іміджу євроінтеграції в 2014–2017 рр. забезпечило збільшення кількості її прихильників в Україні. Водночас зростання масштабів зовнішньої трудової міграції було обумовлено різким зниженням рівня життя населення України після анексії Російською Федерацією Криму та початку війни на Донбасі. Ці дії РФ призвели до втрати Україною приблизно 1/5 промислового потенціалу. Вже в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, що була ухвалена Верховною Радою 27 лютого 2014 р., відзначалося погіршення до критичного рівня інвестиційного й ділового клімату, руйнування співробітництва із міжнародними фінансовими інститутами, констатовалася також наявність мільярдних заборгованостей із зарплат, соціальних виплат і допомог [39].

У Програмі відзначалося, що мільйони українських сімей були поставлені на межу виживання. Зростання обсягів комунальних платежів і знецінення гривні болюче вдарило по статках більшості українських громадян. У пошуках заробітку все більше жителів України виїздили до ЄС. Проте якщо протягом 2014–2016 рр. до країн ЄС їхали трудові мігранти із західноукраїнських територій, то вже 2017–2018 рр. стало помітним зростання кількості мігрантів із східноукраїнських областей. Частково це обумовлювалося скороченням кількості українських заробітчан, які виїздили в пошуках роботи до Російської Федерації. Зміна напрямку зовнішньої трудової міграції на користь країн ЄС за зменшення кількості мігрантів до Росії була обумовлена агресивною антиукраїнською політикою Російської

Федерації. Уже 2014 р. 51 % трудових мігрантів шукали роботу на території ЄС (тоді як у Росії – 43.2 %) [42].

Кількість виїздів до ЄС зросла з 10.5 млн у 2014-му до 12.5 у 2015 р. До того ж, кількість виїздів до Польщі перевищила відповідний показник до Росії ще в 2013 р.. Серед європейських країн найбільше українців виїздили на роботу до Польщі, Італії та Чехії. Така тенденція зберігається донині поруч із зацікавленістю низки європейських країн у зростанні кількості трудових мігрантів з України. На темпи зростання зовнішньої трудової міграції вплинуло впровадження пенсійної реформи в Україні. Не маючи перспектив отримати гідну пенсію і не розраховуючи, що держава зможе змінити ситуацію на краще, значна частина громадян змушена враховувати це при визначенні термінів перебування за кордоном та плануючи спосіб використання зароблених коштів. Р. Талер справедливо відзначав важливість інерції людської свідомості щодо визначення розмірів заощаджень і часу, коли їх варто зробити найбільше [42].

Він наголошував: переважна частина людей вважає, що має більше заощаджувати для накопичення пенсійних заощаджень, і планують робити це найближчим часом. Проте потім вони відкладають зростання заощаджень на більш пізній час, не змінюючи її норму. Людська схильність до споживання «тут і зараз» схилила частину громадян (особливо у західноукраїнських областях) до пошуку роботи в ЄС через успішність такого працевлаштування родичів, знайомих. Окрім того, усвідомлення факту, що рівень пенсійного забезпечення і перспективні умови отримання пенсії не гарантуватимуть належного забезпечення старості, громадяни віддавали перевагу роботі за кордоном, ігноруючи сплату ЄСВ. Опосередкований вплив на зростання обсягів трудової міграції до ЄС справила адміністративна реформа. Серед її наслідків уже вималювалася перспектива зосередження сільського населення «у сфері впливу» економічно потужних територіальних громад. Натомість населені пункти, де не існувало промислових підприємств чи, наприклад,

туристичних осередків, поступово почали втрачати населення, а в деяких з них узагалі не залишалось жителів [42].

Мешканці «потенційно неперспективних» населених пунктів нерідко в пошуках роботи віддавали перевагу виїзду за кордон. Ще одним чинником, який певний час був вагомим при виборі місця роботи, виявилася можливість для ухилення від сплати податків у випадку нелегальної роботи в ЄС. Абсолютна більшість заробітчан обурювалась і сплачуванням податків в Україні, наголошуючи, що зароблені за кордоном кошти переважно використовуються в Україні і тим самим сприяють розвитку економіки, пом'якшують проблему безробіття, а з часом і стимулюють підприємницьку діяльність самих заробітчан, які вирішили запровадити власну справу. Перекази зароблених поза межами держави коштів трудовими мігрантами поступово стали вагомим чинником стабільності вітчизняної економіки. За оцінками польської влади лише українські трудові мігранти, які працювали в Польщі, перерахували в 2017 р. кошти, що становили приблизно 3–4 % українського валового внутрішнього продукту. За розрахунками НБУ, в 2017 р. надходження коштів від зовнішніх мігрантів становило майже 9.3 млрд дол. США, а ПІІ в Україну – лише 2.3 млрд дол. США. На цей час експерти вже відзначали вагомий вплив українських мігрантів не лише на економіку нашої держави, а й на економічний розвиток Польщі [42].

Як вважає голова Союзу підприємців і роботодавців Польщі, без українських трудових мігрантів його країну чекала б катастрофа. А на думку польських економістів, саме завдяки українцям Польща отримала змогу істотно знижувати вартість своєї продукції за рахунок більш низької вартості оплати праці. За визнанням видання Deutsche Welle, саме українські працівники зробили економіку Польщі найбільш динамічною в Європі, а Центральний банк Польщі в червні 2018 р. підвищив прогноз щодо зростання ВВП країни з 4 до 4.7 % за зниження інфляції до 2.3 % річних. На початок 2018 р. приблизно 20 % польських підприємств мали у своєму штаті співробітників-українців. Майже 50 % українських трудових мігрантів у

Польщі працювали на великих підприємствах, 29 % – на середніх і лише 18 % – на дрібних. Водночас лише 4.7 % заробітчан працювали на мінімальну зарплату в 1.55 тис. злотих (приблизно 11.6 тис. грн), а 45 % заробляли понад 3 тис. злотих (22.6 тис. грн). У багатьох випадках навіть польським роботодавцям вигідніше найняти українців через їхню готовність працювати понаднормово. Різке зростання кількості українських трудових мігрантів змусило польську владу вжити додаткових заходів для обліку та працевлаштування людей. У зв'язку з цим Польща запланувала спростити отримання права на тимчасове проживання тим мігрантам, які володіють дефіцитними професіями. Таким шляхом також іде Чехія, де за зазначений проміжок часу щорічна квота для українських трудових мігрантів була збільшена з 3800 осіб до 19 600. Кількість тих, хто виїздив на заробітки в західному напрямку, за 2014–2016 рр. зросла утричі – такі дані Євростату про кількість уперше виданих українцям дозволів на працевлаштування у країнах ЄС [42].

Хоча така динаміка може свідчити лише про часткову легалізацію нелегальних мігрантів. Понад 90 % уперше виданих дозволів на проживання та працевлаштування на території ЄС за 2014–2016 рр. було видано саме у Польщі. Така динаміка виглядає, радше, наслідком свідомої політики цієї держави легалізувати українських працівників і не приймати біженців із Близького Сходу на рівні з іншими країнами Європейського Союзу. Згідно з даними Upper Job, саме Польща на сьогодні є найбільш привабливим для українців ринком праці. В Україні вже визнано суттєвий вплив надходжень від зовнішніх трудових мігрантів на стабільність національної грошової одиниці.

У 2018 р. надходження від зовнішніх трудових мігрантів за прогнозами Національного банку України сягнуть 11.5 млрд дол. США. Наголосивши, що зовнішня трудова міграція є негативним явищем для економіки країни у довгостроковій перспективі, керівництво НБУ назвало надходження від трудових мігрантів важливим фактором стабільності валютного ринку

України. У його правлінні наголошували, що основною рушійною силою економічного зростання залишиться саме приватне споживання, що в поточному році посилиться завдяки збереженню високих темпів зростання реальних зарплат на тлі активних міграційних процесів. Таке твердження є досить обґрунтованим з огляду на розміри зовнішніх інвестицій в Україну [43].

Протягом першого півріччя 2018 р. до України надійшло 1.259 млрд дол. США інвестицій (з них 34.6 % – із Російської Федерації, 17.4 % – з Кіпру, 16.5 % – з Нідерландів). До того ж, важливо, що переважна частка іноземних інвестицій (59.6 %) спрямована у фінансову та страхову діяльність, 9.6 % – в оптову та роздрібну торгівлю і лише 8.2 % – у промисловість. Порівняно невеликі зовнішні капіталовкладення в українську промисловість свідчать про незацікавленість інвесторів, що поруч з падінням цін на сировину на світовому ринку негативно позначається на розвитку української економіки [43].

Втрати від зростання зовнішньої трудової міграції в Україні є набагато меншими за обсяги надходження коштів від мігрантів. Директор Інституту економіки і прогнозування НАН України академік В. Геєць вказував, що з 2015 р. Україна щорічно втрачає 40 млрд грн (майже 1.5 млрд дол. США) через зростаючі масштаби зовнішньої трудової міграції. Отже, очікувані втрати можуть бути меншими за заплановані надходження у 7.6 рази, що в короткостроковій перспективі визначає відповідну зацікавленість українських владних структур.

Проте характер використання коштів, що надійшли від українських зовнішніх трудових мігрантів, свідчить про їхню важливість для вітчизняних товаровиробників, і насамперед – для великих фінансовопромислових груп (ФПГ). У 2014–2015 рр. 42 % переказаних зовнішніми трудовими мігрантами коштів мали бути використані – для заощадження, 25 % – на споживчі витрати (харчі, сплата комунальних послуг), 17 % – для придбання (або покращення) житла, 9 % – на товари тривалого зберігання, 1 % –

інвестування (придбання цінних паперів, розширення бізнесу) та 6 % – на інші витрати. Більшість зароблених коштів використовувалися для оплати товарів і послуг, переважна більшість яких в Україні надається чи виробляється великими ФПГ. З часом обсяги переказаних (переправлених) до України коштів лише зростали, що формувало попит на певні види товарів і послуг. Вже в 2010–2012 рр. сума приватних переказів з-за кордону могла бути зіставлена із сумою притоку прямих іноземних інвестицій, а в 2013–2014 рр. – значно її перевищила [43].

Отже, трудові мігранти виявилися перспективнішими за прямих іноземних інвесторів. Ураховуючи зацікавленість великих українських товаровиробників у надходженні в Україну майже 11.5 млрд дол. США від зовнішніх трудових мігрантів, урядові кола не звертають належної уваги на невідповідність задекларованих іноземних доходів українців їх реальним розмірам. За даними Державної фіскальної служби, за перший квартал 2018 р. – лише 211 млн 842.7 тис. грн. А зростаючі обсяги надходжень від зовнішніх трудових мігрантів, що в багато разів перевищують розміри іноземних інвестицій, у короткостроковій перспективі уможливають проводити гнучку політику щодо вимог Міжнародного валютного фонду (МВФ), пов'язаних із продовженням кредитування України, втримувати курс національної валюти, задовольняти потреби ФПГ у підтриманні купівельної спроможності населення, пом'якшувати проблему безробіття та забезпечення населення житлом.

Окрім того, частково знімається напруга, пов'язана зі змінами поселенської структури під час адміністративної реформи, а також пом'якшується соціальна напруженість у зв'язку з втіленням у життя пенсійної реформи. Водночас переорієнтація потоку українських трудових мігрантів з Російської Федерації на країни ЄС сприяє трансляції європейських цінностей на українське суспільство, що полегшує здійснення зовнішньополітичного курсу на євроінтеграцію. Саме тому зацікавленість держави на короткострокову перспективу в зростанні надходжень від

зовнішніх трудових мігрантів обумовлює як відповідну кадрову політику, так і міграційну. Деякі дослідники вважають, що позитивними моментами збільшення участі українців у міграційних процесах є набуття нових навичок, зростання їх мобільності на ринку праці, прискорення обміну технологіями, збільшення можливостей для підприємництва, зростання експортних можливостей для вітчизняних виробників, оскільки мігранти за кордоном генерують попит на українські товари в країні перебування [44].

Проте чи переважають такі позитивні моменти негативний вплив зростання зовнішньої трудової міграції на українську економіку, покаже час. Уже сьогодні можна говорити про окремі її негативні наслідки, які у перспективі можуть загрожувати економічній безпеці держави. Протягом 2012–2017 рр. лише 8.3 % трудових мігрантів працювали за кордоном протягом року або й триваліше, а більшість виїздили на короткострокові заробітки, плануючи повернутися до України. Проте у вересні 2017 р., за даними дослідження соціологічної групи «Рейтинг», 35 % респондентів бажали працювати за кордоном, ще 4 % – не визначилися із відповіддю. Порівняно з минулим роком кількість тих, хто хотів би змінити місце проживання на іншу країну зросла з 30 до 35 %. Найбільше тих, хто бажав би змінити місце проживання серед мешканців Заходу (41 %).

На Півдні таких 34 %, у Центрі – 33, на Сході – 23. Серед молоді (18–35 років) кількість тих, хто має бажання переїхати на постійне місце проживання за кордон, – 54 %. Натомість серед старшого покоління таких лише 19 %. Дещо більше тих, хто висловлює бажання емігрувати, серед осіб з вищою освітою та заможніших. Найчастіше серед причин, які спонукають респондентів думати про еміграцію називали надію забезпечити гідні умови життя (64 %) [43].

Бажання забезпечити краще майбутнє для дітей як причину переїхати в іншу країну називали 34 %, відсутність достойної роботи в Україні – 23 %, бажання отримати якісну освіту – 12 %. Отримання належних умов життя як причину можливої еміграції найчастіше називали на Сході країни, бажання

забезпечити майбутнє дітей – на Півдні, відсутність достойної роботи – на Заході. Молодь дещо частіше за інших називає причинами бажання емігрувати відсутність роботи та можливості для самореалізації, найстарші – відчуття небезпеки та якісну медицину [43].

Неофіційна робота та обмеження терміну перебування у країнах ЄС для тих, хто працював неофіційно, зумовили залучення українців до некваліфікованої праці. Більшість українських трудових мігрантів працювали в 2016 р. на будівництві (37 % короткострокових і 45 % довгострокових), виробництві (відповідно 7 і 12), у сфері послуг (8 і 12) та у сільському господарстві (11 і 3). До того ж, 41 % з них мали середню або середню спеціальну освіту, а 36 % – вищу. Отримання престижнішого робочого місця для більшості українських трудових мігрантів виявилось порівняно складною справою [43].

Протягом 2014–2017 рр. абсолютну більшість мігрантів становили особи віком 30–40 років, які виїздили за кордон тимчасово в пошуках роботи для утримання сімей, і престиж роботи за кордоном їх цікавив менше, аніж розмір заробітку. Проте поступово ситуація змінювалась. І в 2018 р. стала помітною тенденція до зростання кількості молодих людей серед трудових мігрантів. Їх приваблює не лише перспектива більш високих заробітків, а й життя у правовій державі без засилля родинно-земляцьких угруповань чи великих фінансово-промислових груп.

Основними факторами, що визначили характер зовнішньої трудової міграції з України, стали анексія Російською Федерацією Криму, війна на Донбасі із загальним погіршенням інвестиційного клімату та скороченням виробництва. Унаслідок агресивних дій Росії Україна втратила значну частину промислового потенціалу, що вплинуло на структуру виробництва та зайнятість населення. Скорочення промислового виробництва, зниження рівня і якості життя населення України спричинили зростання масштабів зовнішньої трудової міграції. Іншим фактором, який вплинув на цей процес, стала зацікавленість окремих країн Європи, насамперед Польщі та Чехії. Ця

зацікавленість стала причиною розширення міграційних квот і спрощення процесу працевлаштування. Важливим чинником, який зумовив зростання зовнішньої трудової міграції, стала глобалізація [43].

Глобалізаційні процеси обумовили диференціацію працівників в Україні залежно від потреб світового ринку праці. Неможливість адаптуватися до зростаючих вимог якості підготовки фахівців, зниження зацікавленості роботодавців у спеціалістах певних професій, надмірна кількість підготовлених вузами фахівців окремих спеціальностей обумовили пошуки некваліфікованої роботи поза межами України. Порівняно невеликий рівень адаптації українських заробітчанин до кваліфікаційних вимог низки країн Європи, а також певні обмеження щодо прийому на роботу іноземців у деяких галузях виробництва обумовлювали залучення українських працівників переважно до виконання низько кваліфікованої роботи [43].

Зростання масштабів зовнішньої трудової міграції протягом останнього часу поставило цю проблему у низку загальнодержавних. Масштабне скорочення кількості працівників неминуче призведе до скорочення ВВП. Зростання обсягів грошових надходжень від трудових мігрантів як засіб утримання курсу гривні, відтермінування різкого наростання соціальних проблем, забезпечення зростання купівельної спроможності населення і стабілізації внутрішнього ринку товарів і послуг не може вважатися доцільним на тривалу перспективу. Стимулювання праці українських трудових мігрантів у Польщі, яке дало змогу відчутно поліпшити макроекономічні показники, відсутність таких кроків в Україні для активізації економічної діяльності свідчать про проблеми в українській кадровій та міграційній політиці [43].

Масштаби зовнішньої трудової міграції свідчать про недосконалість сформованих в українському суспільстві соціальних ліфтів і недостатні умови для самореалізації працівників. Доказом цього є зростання кількості молодих людей, які виїждять у пошуках роботи за кордон, а також трансформація тимчасової трудової міграції на постійну. Збільшення частки

переказів зовнішніх трудових мігрантів у ВВП України свідчить про зростання залежності держави від їхніх прибутків, а також про невважену кадрову політику й непродуктивне використання трудового потенціалу українських працівників.

Висновки до розділу 2

Результати проведеного дослідження дали змогу проаналізувати сучасний стан інвестиційного співробітництва між регіонами України та Європейським Союзом у промисловому секторі, сформулювати основні проблеми співпраці та подальші напрями співробітництва, реалізація яких дасть змогу підвищити рівень інвестиційної активності промислових підприємств регіонів, поліпшити їх технічний та технологічний стан; збільшити надходження до місцевих бюджетів; створити нові робочі місця; наростити обсяг експортоорієнтованої промислової продукції та зменшити диспропорції в економічному та соціальному розвитку регіонів загалом.

Загалом, прогнози для української економіки залишаються позитивними з огляду на зростання обсягу прямих інвестицій та експорту, а також покращення бізнес-клімату. Найшвидший розвиток за останні роки спостерігався в галузі інформаційних технологій, сільському господарстві, автомобільній промисловості, переробній промисловості та відновлюваній енергетиці. Очікується, що цей темп розвитку зберігатиметься і надалі. Проте це не означає, що інвестори не повинні ретельно зважувати ризики, притаманні для кожної окремої галузі. Маючи все необхідне для розвитку бізнесу, Україна стає все привабливішою для міжнародних інвесторів.

Основними напрямками міграційної політики Європейського Союзу є: зменшення кількості нелегальних мігрантів, управління кордонами, загальна політика щодо притулку та легальної міграції. Основними мотивами приїзду

до країн ЄС є не лише пошук роботи, а й навчання, що надається в Чехії та Болгарії, також з метою возз'єднання сім'ї та проживання. Розглянувши та проаналізувавши ринок робочої сили країн ЄС можна впевнено стверджувати, що рівень безробіття в останні роки є досить низьким, а загальною проблемою для ринків праці цих країн. Міграційні процеси по групі країн ЄС мають досить важливе значення для України, адже саме до цих країн виїжджає найбільше трудових мігрантів.

Привабливість країн ЦСЄ для України полягає в соціально-культурній близькості народів та низькій загальній вартості міграції. Це стало однією з причин зміна векторів пріоритетів в сторону країн ЄС, адже в 2016 році частка емігрантів, які направляються в країн ЦСЄ сягає майже 50% з них 40% займає Польща. Головними чинниками, які впливають на формування міграційних потоків є економічні. Найбільший вплив на обсяг еміграції з України до країн ЦСЄ має рівень оплати праці.

В цілому, при збереженні розривів в рівнях оплати праці в Україні та Польщі і продовженні відтоку польських робітників з своєї країни можемо стверджувати, що обсяг еміграції з України в Польщу буде суттєвим, а при поліпшенні умов працевлаштування його зростання отримає додатковий стимул.

Розділ 3 ПРОГНОЗНІ НАСЛІДКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

3.1 Україна та ЄС економічне співробітництво: перспективи розвитку цифрової економіки.

Сумарний капітал компаній Google, Apple, Facebook та Amazon нині вже перевищив ВВП деяких країн Євросоюзу, таких як, приміром, Іспанія, а темпи зростання цих компаній вражають. Тому країни світу починають замислюватися, як будувати відносини з такими компаніями, що стають потужнішими гравцями на світовій арені. Виникнення таких умов у світовій економіці свідчить про формування третьої хвилі глобалізації – цифрової, коли малий та середній бізнес визначає умови світового розвитку. «Цифрова економіка», «digital-економіка», «економіка на вимогу» (on-demand economy), «GAFAноміка» – такими термінами описують сучасні тренди розвитку економіко-інформаційних відносин. В загальному вигляді всі ці терміни описують вид економіки, де основними засобами виробництва виступають цифрові дані – числові та текстові. На практиці цифрова економіка проявляється насамперед як економіка, орієнтована на споживача (on-demand economy), тобто можливість держави надавати різного роду послуги. Зокрема, це отримання громадянами довідок, запитів, заяв, відповідей на запити в електронному вигляді, навіть не виходячи з дому, електронні платежі тощо [44].

Крім того, це ринок миттєвих замовлень та необмеженого вибору товарів і послуг через використання онлайн-магазинів, інтернет-банкінгу, месенджерів чи інші соціальні мережі. Діджиталізація економіки відбувається як через цифрові реформи у сферах суспільного життя – освіті, медицині, публічному управлінні, так і безпосередньо в бізнесі. З цього приводу науковці Н. Краус та О. Голобородько зазначають, що цифрова

епоха змінює підхід до ведення бізнесу, а також вимоги до використовуваних інформаційних технологій: систем управління маркетингом, продажами і сервісом; телефонії і месенджерам; системам документообігу й управління персоналом; облікових систем і безлічі інших корпоративних додатків [44].

Крім того, вони виокремлюють такі цифрові технології, продукти і послуги, які вважаються інноваційними трендами сучасного соціальноекономічного середовища: BioTech, NanoTech, RetailTech, FinTech, LegalTech, InsurTech, GovTech, BlockChain, Digital marketing, CRM&BPM та інші. Роль держави у впровадженні цифрової економіки подвійна.

По-перше, як регулятора, що запроваджує та встановлює норми, принципи та основи співіснування елементів цифрової економіки поряд із існуючими реаліями в державі, контролює та перевіряє методи їх використання, проводить технологічні зміни, що сприяють закріпленню цифрових відносин між суспільством та владою.

По-друге, держава може використовувати інтернет та інформаційні технології безпосередньо під час надання своїх послуг в онлайн-торгівлі, електронному врядуванні.

Однак особливість українського цифрового розвитку в тому, що індивідуальні користувачі і бізнес значно випереджають державу і промисловість. Наш малий і середній бізнес вже так чи інакше працює в інтернеті і здебільшого використовує цифрові методи просування своїх послуг, тоді як держава і велика промисловість в Україні кардинально відстали [45].

У межах стратегії ЄС «Європа – 2020» однією з важливих ініціатив розвитку стала програма підтримки цифрової економіки «стратегія Єдиного цифрового ринку» (Digital Single Market Strategy або «Цифровий порядок денний для Європи»). Програма містить перелік із 100 конкретних дій задля розвитку єдиного цифрового ринку, довіри і безпеки користувачів онлайн-транзакцій, підвищення електронних навичок, використання інформаційних технологій для вирішення соціальних проблем, стимулювання наукових

досліджень та інновацій. В контексті євроінтеграційних прагнень України та запровадження низки реформ на шляху до демократизації та європейського поступу розвиток елементів цифрової економіки може стати важливим механізмом трансформації та відходу від старої прорадянської системи управління і побудови відносин. Додаток XVII-3 до Розділу IV Угоди про асоціацію зобов'язує Україну здійснити імплементацію низки актів ЄС, що встановлюють спільні норми на ринку надання електронних комунікаційних послуг [45].

Тобто Україна має запровадити європейську концепцію регулювання цифрового ринку та впровадити її стандарти, що є однією з вимог євроспільноти задля поглиблення співробітництва. Без сумніву, укорінення елементів прозорості цифрової економіки в Україні може стати основою вирішення найбільш болючої проблеми – корупції. Крім того, ефективне впровадження цифрової економіки може стати дієвим інструментом для підвищення рівня економічного потенціалу загалом, усунення цифрового протекціонізму, штучних обмежень доступу до ринків, які перешкоджають торговим потокам та інвестиціям, налагодження науководослідної співпраці.

Інституційно-правове оформлення розвитку цифрової економіки в Україні розпочалося ще в 2013 році, коли Кабінет Міністрів України видав розпорядження «Про схвалення стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні».

У червні 2015 року Україна приєдналася до Декларації першого засідання міністрів «Східного партнерства ЄС» з питань цифрової економіки. Наступним кроком стало розроблення концептуальних засад «Цифрового порядку денного України – 2020», який визначав ключові завдання, першочергові сфери, ініціативи та проекти «цифровізації» України на найближчі три роки. У 2017 році прийнято Закон України «Про електронні довірчі послуги» (по суті, є технічним перекладом європейського Регламенту з eIDAS-регулювання). 17 січня 2018 року уряд схвалив Концепцію розвитку

цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердив план заходів щодо її реалізації [45].

Головною метою документа стала реалізація ініціатив «Цифрового порядку денного України 2020» (цифрової стратегії) для усунення бар'єрів на шляху цифрової трансформації України у найбільш перспективних сферах. В основі стратегії стало стимулювання економіки та залучення інвестицій, подолання цифрової нерівності, поглиблення співпраці з ЄС у цифровій сфері та розбудова інноваційної інфраструктури країни і цифрових перетворень. Передбачено розвиток цифрової інфраструктури як основи цифрової економіки, цифровізацію реального сектору через створення «цифрового робочого місця», «смарт-фабрик» тощо, а також базових сфер життєдіяльності, розвиток цифрової грамотності населення. Основним інструментом оцінювання розвитку цифрової економіки і суспільства в ЄС є так зване цифрове табло. На основі цифрового табло формуються два ключових звіти щодо стану цифрової економіки в ЄС, зокрема – Індекс цифрової економіки та інформаційного суспільства (DESI) та Європейський звіт із цифрового прогресу (EDRP) [46].

Основними аспектами, що визначають індекс DESI, є такі: доступ до широкопasmового Інтернету та його якість; цифрові навички та людський капітал; використання інформаційно-комунікативних технологій громадянами; використання цифрових технологій бізнесом; цифрові публічні послуги; доступ до інформаційних ресурсів (ДіР) у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Спробуємо проаналізувати за відповідними показниками стан цифрової економіки в Україні нині. Згідно з даними Державної служби статистики України станом на 1 січня 2019 року в Україні користуються інтернетом 26 мільйонів людей, тобто абоненти мобільних і дротових підключень. Для порівняння, у 2017 році в Україні було 23,6 мільйонів абонентів. Крім того, вже майже рік українці мають змогу користуватися мобільним 4G-інтернетом [46].

Станом на 2018 рік 7 із 10 домогосподарств підключені до високошвидкісного Інтернету. 70–80% території України має покриття мережею Інтернет. А щорічний об'єм приватних інвестицій у сферу побудови цифрових інфраструктур становить 3 млрд. дол.. Що стосується цифрових навичок українців, то вітчизняні айтішники входять у п'ятірку найкращих спеціалістів галузі у світі. А українські ІТ-компанії асоціюються з міжнародним простором інновацій. Однак цифрові навички – це вміння людини користуватися інформаційними технологіями. Такі вміння стосуються не лише професійних кадрів сфери інформаційно-комп'ютерних технологій, але й громадян загалом [46].

Саме цифрові навички мають сприяти використанню технологій у повсякденному житті. Такі навички включають у себе вміння пошуку, оцінки та обробки інформації, взаємодію та коректне використання технологій для спілкування у відповідному онлайнсередовищі, а також навички створення та редагування цифрового контенту. Однак на законодавчому рівні нині в Україні ще навіть не визначені такі базові поняття, як «цифрові навички» і «цифрові компетенції». На інституційному рівні ще не розпочато дискурс із приводу розроблення національної стратегії з розвитку цифрових навичок і створення національної коаліції за цифрові навички і цифрові робочі місця.

Передумови до цього з'явилися з формуванням Координаційної ради з розвитку цифрової економіки та суспільства (при Мінекономрозвитку України), в межах якої вже діє робоча група з цифровізації освіти. Тільки злагоджені дії цієї структури можуть створити необхідні умови для досягнення очікуваних результатів політики Східного партнерства до 2020 року. Що стосується основних засад використання цифрових технологій бізнесом, то ІТ-індустрія вийшла на 2 місце в українському експорті послуг та становить 20% загальної величини послуг. Для порівняння, у структурі експорту до Великої Британії, наприклад, понад 50% – експорт ІТ-послуг. Індустрія інформаційних технологій дає понад 3% ВВП Україні. Згідно з даними НБУ, вітчизняна ІТ-індустрія за перше півріччя 2018 року принесла

українській економіці 1,5 млрд дол. експортної виручки. Це на 29% більше показників 2017 року. Рівень зайнятості у галузі зріс у 2018 році на 30 тис. осіб. За результатами 2017 року обсяг виручки ринку ІТ-послуг становить 3,6 млрд дол., а кількість ІТ-спеціалістів становила понад 120 тис. осіб із середнім рівнем оплати праці 1,8–2 тис. дол. на місяць. Крім того, у 2018 році у світовий рейтинг «ТОП-500 найкращих ІТ-розробників» увійшли 12 українських та міжнародних компаній, що мають представництва в Україні. Минулого року їх було лише 8 [46].

Кабмін прогнозує зростання ВВП на 5% у результаті вдалих цифрових реформ. Прикладом для України може стати цифровий шлях розвитку Естонії, яка завдяки вдалим реформам за десять років стала однією з найбільш успішних країн Європи в галузі цифрових технологій. Зважаючи на те, що долучення до міжнародного онлайнбізнесу – це не вибір, а необхідність, яка веде за собою і поступовий перехід до цифрового управління, то роль держави у цьому буде не така значна. Завдяки міжнародним відносинам розвиток цифрової інфраструктури неминучий. Щодо сфери надання електронних адміністративних послуг, то стартом цього процесу в Україні став 2015 рік. Перші електронні послуги були запроваджені через вебсайт «Державна архітектурно-будівельна інспекція України». Для електронної ідентифікації застосовуються електронні цифрові підписи а також і BankID. Також для розвитку сфери електронних послуг держава сприяє розповсюдженню альтернативних електронному підпису засобів електронної ідентифікації, зокрема MobileID. Станом на липень 2019 року в Україні громадянам та бізнесу доступні 119 електронних послуг. «Єдиним вікном» доступу до державних електронних послуг слугує Урядовий портал. Серед тих послуг, які вже доступні онлайн, є послуги у соціальній сфері, послуги для бізнесу, послуги у будівельній сфері, послуги у сфері безпеки та суду, послуги для автовласників, послуги у транспортній сфері та інші [47].

Крім того, нині вже працюють два нових портали для громадського контролю: за використанням міжнародної технічної допомоги та за державними підприємствами. Поряд із цим згідно з рейтинговими показниками щодо ефективного впровадження та розвитку в Україні методів цифрової економіки держава займає не передові місця. Так, відповідно до показників Bloomberg Innovation Index – рейтингу, що відображає ключові фактори інноваційного розвитку економіки, Україна у 2018 році ввійшла в топ'ятдесят інноваційних економік і зайняла 46 місце, однак за показниками 2019 року рівень запровадження елементів інноваційної економіки опустився до 53 позиції. Спробуємо виокремити основні проблеми та перешкоди під час впровадження та розвитку цифрової економіки в Україні [47].

По-перше, це не досить розвинена інфраструктура (за даними ресурсу Speedtest.net позиції України в світі за показниками якості Інтернет-з'єднання неймовірно низькі: 114 місце за якістю мобільного інтернету та 45 – за якістю широкопasmового інтернету).

По-друге, це низька технологічна освіченість, доступність не для всіх громадян переваг та можливостей цифрового світу, територіальна цифрова нерівність (сільське населення, особи з низьким рівнем доходу та старші вікові групи більш обмежені в доступі до мережі Інтернет), незначна частка інновацій у цифрову економіку (тільки 17% українських виробництв використовують інновації, тоді як у ЄС такий показник сягає 49%).

По-третє, це застарілість техніки у державних організаціях та структурах (якщо українські приватні ІТ-компанії можуть дозволити собі найсучасніше обладнання, то державні структури, малий та середній бізнес, потенційні покупці їхніх товарів та послуг в Україні, а також пересічні українці обмежені як у техніці, так і у фінансах).

По-четверте, це низький рівень державної підтримки модернізації основних засобів виробництва на цифрові, існування більшості проектів на папері та відсутність реалізації їх на практиці, слабкий прогрес у наближенні до ключових досягнень, визначених щодо гармонізації цифрових ринків

документом «20 очікуваних досягнень Східного партнерства до 2020 р.», брак узгодженого стратегічного підходу до формування політик у напрямі гармонізації цифрових ринків з ЄС [47].

Крім того, до перешкод розвитку цифрової економіки в Україні можна віднести відсутність стандартизації як цілих цифрових систем, так і у використанні «Інтернету речей», які змогли б гарантувати інформаційну безпеку як на індивідуальному рівні, так і на рівні надання інформаційних послуг державою. Однак побудова цифрових систем, платформ та інфраструктур, які мають бути використані громадянами, бізнесом та державою, не може функціонувати виключно на національних стандартах. До низки перешкод розвитку цифрової економіки в Україні також можна віднести низький рівень безпеки та довіри користувачів Інтернету в цифровій економіці, високий ризик інформаційних та кібератак, недосконалість системи антивірусного оснащення, а також порівняно незначну частку інвестицій у цифрову інфраструктуру.

Це свідчить про те, що реальне впровадження рішень на кшталт e-governance (e-урядування) та електронної економіки нині має більше декларативний характер і потребує конкретних реформ. Однак інформатизація суспільства спроможна підвищити інвестиційну привабливість держави та економічний потенціал. Зокрема, збільшення кількості послуг, які можуть надаватись онлайн, зменшує рівень корупції в державі, піднімає рівень відкритості наданих послуг та рівень прозорості роботи державних структур. До переваг цифрової економіки можна також віднести нижчі ціни на товари, їх доступність та широку різноманітність, економію часу та людських ресурсів як робочої сили і водночас практично «нескінченність» товарів в електронному вигляді.

3.2 Імперативи розвитку середнього та малого бізнесу

Малий бізнес як інституційний сектор економіки давно став домінуючим за чисельністю та обсягами виробництва у провідних країнах світу. Малі підприємства забезпечують гнучкість та стійкість економічної системи, наближують її до потреб конкретних споживачів, а водночас - виконують важливу соціальну роль, надаючи робочі місця та забезпечуючи джерело доходу для значних прошарків населення [48].

Хоча протягом усього періоду економічних реформ чимало сказано про необхідність розвитку в Україні малого та середнього бізнесу, в дійсності стан його розвитку залишається незадовільним. Проблема полягає навіть не в кількісних параметрах цієї сфери, які поступово поліпшуються, а насамперед - у структурі вітчизняного малого бізнесу, його зосередженості на посередницьких операціях, роздробленості та практичній відсутності дієвої співпраці з великими підприємствами.

Розвиток малого бізнесу, який у всьому світі є основним з двигунів економіки, в Україні не має суттєвих змін. Наприклад, в Данії малий бізнес створює 80% ВВП, в Італії – 60 %, а в середньому в країнах ЄС близько 55-60 %. У той же час в Україні, незважаючи на те, що малими вважаються 90 % всіх зареєстрованих приватних підприємств, їх питома вага у ВВП не перевищує 12-14 % [48].

За останній час в Україні відбулись суттєві зрушення у розвитку малого сектора економіки. Разом з тим, залишаються чинники які гальмують потенційний розвиток малого бізнесу торгівельної діяльності, зокрема: - обмеженість внутрішнього попиту та наявність кризи збуту на внутрішньому ринку у зв'язку з нестачею вільних фінансових коштів підприємств та зниженням реальних доходів населення; вкрай незначну інвестиційну активність, відсутність переливу коштів з фінансового в реальний сектор економіки, обмеженість (або відсутність) кредитів; - низький рівень технічної

озброєності при значному інноваційному потенціалі; - низький управлінський рівень, нестача знань, досвіду та культури ринкових відносин; - відсутність повної і вірогідної інформації про стан та кон'юнктуру ринку, низький рівень консультаційних послуг та спеціальних освітніх програм, тощо [48].

На здатність малих та середніх підприємств виживати й розвиватися виявляє вплив комбінації внутрішніх і зовнішніх факторів. У той час, як внутрішні проблеми можуть часто вирішуватися самими малими підприємствами на місцевому рівні, подолання багатьох зовнішніх бар'єрів вимагає дій зі сторони держави на регіональному рівні. Одна з основних труднощів у розв'язку «зовнішніх» проблем – це те, що заходи, прийняті різними державними установами в підтримку малого та середнього підприємництва та програми дії для їхнього впровадження зазвичай погано скоординовані. Важко розділити відповідальність за реалізацію політики, коли функції виконавчої влади й розподіл компетенції в бюджетній, податковій, кредитно-фінансовій й тарифній сферах не складається в єдину політику підтримки малого та середнього підприємництва, тому державі вкрай необхідно сконцентруватися на усуненні протиріч між різними установами (регіональними, секторальними, галузевими), що мають відношення до малого та середнього бізнесу [48].

Можна виділити наступні недоліки малих та середніх підприємств: - високий рівень ризику й нестабільність доходів у підприємницькій діяльності внаслідок залежності від зовнішніх чинників: політичної обстановки, зміни законодавства;

- обмеженість джерел фінансування й труднощі в отриманні кредитів, особливо довгострокових через підвищену ймовірність ризику втрат; - часте недовантаження основних фондів, складність їх відновлення;

- висока залежність малих та середніх підприємств від держави, системи підтримки малого та середнього бізнесу, конкурентів і великих компаній;

- часте розорення малих фірм Слід відзначити, що малий та середній бізнес в економіці виконує низку специфічних соціально-економічних функцій:

- залучення до економічного обороту матеріальних, природних, фінансових, людських та інформаційних ресурсів, які “випадають” з поля зору великих компаній.

- поліпшення становища на ринках шляхом забезпечення еластичності їхньої структури, врегулювання попиту, пропозиції і цін.

- вивільнення великих підприємств від виробництва нерентабельної для них дрібносерійної та штучної продукції, яка задовольняє індивідуальний попит, підвищення тим самим ефективності їхньої діяльності [48].

- забезпечення додаткових робочих місць, подолання прихованого безробіття, надання роботи працівникам, вивільненим в ході реструктуризації великих підприємств. Малий і середній бізнес для виконання своїх функцій потребує відповідних організаційних форм і належного фінансового забезпечення, тому важливо віднайти оптимальні варіанти співпраці невеликих підприємств з іншими секторами економіки, зокрема, з великими корпоративними структурами, а також – державою [48].

З цією метою доцільно скористатися досвідом, набутим у провідних країнах світу. Для ефективного розвитку малого підприємництва в Україні необхідно створити механізм ефективної взаємодії між державою та підприємницьким сектором. Його відсутність засвідчується тим, що малі підприємства ще не відіграють вагомій ролі в економіці України. Це проявляється й у тому, що вони не стали одним із важливих засобів усунення диспропорцій на окремих товарних ринках, створення нових робочих місць і скорочення безробіття, активізації інноваційних процесів, розвитку конкуренції, швидкого насичення ринку товарами й послугами. Становлення малого бізнесу в Україні – це тривалий процес, який повинен мати певну етапність, виходячи з економічного стану країни, існуючих проблем на макро- та макрорівнях [48].

Таким чином, за своєю природою малий бізнес орієнтований на оптимізацію використання доступних ресурсів. Саме структурою доступних ресурсів визначаються як видова будова малого підприємництва, так і особливості його функціонування. Налагодження дієздатної мережі малих підприємств в економіці, яка потерпає від серйозного дефіциту фінансових, споживчих, інформаційних, організаційних та інших ресурсів, є складним процесом, який, в той же час, є виправданим з огляду на економічний та соціальний потенціал малого бізнесу.

3.3 Соціально-економічні наслідки розвитку торгівельних відносин

1 січня 2016 року розпочалося тимчасове застосування торговельної частини Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом. Розділ «торгівля та питання, пов'язані з торгівлею» мав розпочати дію ще наприкінці 2014 року, але через протидію Росії його запуск було відкладено для проведення тристоронніх консультацій [49].

Глибока та всеохоплююча зона вільної торгівлі почала застосовуватися у незмінному вигляді, а Україна не відмовилася від впровадження норм та стандартів ЄС у національне законодавство. Угода про асоціацію «Україна – ЄС» передбачає не лише обнуління митних ставок у двосторонній торгівлі. Україна також має провадити європейські технічні стандарти, фітосанітарні правила, інші регуляції, що стосуються безпечності промислової та харчової продукції. Фактична імплементація зони вільної торгівлі – зміна вітчизняного законодавства – має тривати до 10 років, при чому критичною буде робота уряду та парламенту в перші роки роботи зони вільної торгівлі. Введення нульових ставок з 1 січня 2016 року відбулося для таких груп товарів: промислові, сільськогосподарські та товари переробної і харчової промисловості. Крім того, на товари текстильної, кондитерської, хімічної галузей, на насінневу продукцію, окремі зернові культури, фрукти,

сухофрукти, приправи та спеції, іншу продукцію рослинного походження відбулося симетричне скасування ввізних мит обома сторонами. Надалі тарифна лібералізація для ЄС проводитиметься протягом трирічного (деякі види рибної продукції, взуття, труби тощо), п'ятирічного (телефонні апарати, апаратура для радіомовлення, лінзи для камер тощо) та семирічного (апаратура для відеозапису, моторні транспортні засоби, добрива тощо) періодів. У свою чергу Україна матиме можливість знизити ввізні мита протягом трирічного (капелюхи, парасольки, брушатка тощо), п'ятирічного (посуд, обладнання для миття, трактори тощо), семирічного (автокрани, автобурові, транспортні засоби, оснащені електричними двигунами тощо) та десятирічного (автомобілі легкові) перехідних періодів. Поглиблена ЗВТ, окрім скасування митних тарифів, передбачає лібералізацію сфери послуг та приведення вітчизняного регуляторного середовища у відповідність до європейського [49].

До потенційних переваг слід віднести: · створення гармонізованого правового поля для забезпечення діяльності суб'єктів торговельних відносин шляхом наближення законодавства України до законодавства ЄС; стимулювання розвитку конкуренції та обмеження монополізму; поліпшення доступу вітчизняної металопродукції на ринок ЄС; · збільшення обсягів інвестицій з країн-членів ЄС в металургійну галузь України; · розширення номенклатури товарів на внутрішньому ринку; · гармонізацію митних процедур та підвищення ефективності діяльності митних органів в контексті сприяння торгівлі; · підвищення обсягів двосторонньої торгівлі і, як наслідок, збільшення надходження валютних коштів; · поліпшення умов експорту української металопродукції у зв'язку з отриманням цінової переваги за рахунок скасування ввізного мита; · переоснащення і модернізація вітчизняних металургійних підприємств; · поліпшення доступу до якісної імпортової техніки та устаткування. До потенційних ризиків слід віднести: · посилення конкурентного тиску на внутрішньому ринку металопродукції; · витіснення національного виробника з внутрішнього ринку металопродукції;

- брак коштів та необхідність пошуку партнерів та інвесторів з метою модернізації виробництв;
- необхідність переоснащення і зміни технологій виробництва [49].

Пристосування до нових стандартів і правил гри потребує від українських виробників збільшення витрат у короткостроковій перспективі. Однак у довгостроковій перспективі це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності національної продукції та, як наслідок, збільшенню її експорту на світові ринки. Крім того, поліпшення якості продукції зміцнить позиції вітчизняних виробників на внутрішньому ринку. Своєю чергою українські споживачі матимуть доступ до більш якісних і дешевих товарів та послуг. Впровадження ЗВТ між Україною та ЄС є одним із головних інструментів, що може позитивно вплинути на інвестиційну активність в Україні. Крім очевидного поліпшення умов доступу економіки України до потужних інвестиційних ресурсів Європи, зона вільної торгівлі матиме вагомий позитивний ефект через здійснення реформ і законодавчих змін, спрямованих на загальне поліпшення інвестиційного клімату та бізнес-середовища в Україні. Тим більше, що Україна має чудові пропозиції пріоритетних інвестиційних проектів. Стрімке зростання імпорту обох сторін після скасування ввізних тарифів стримуватимуть технічні бар'єри — відмінні вимоги до якості продукції, її характеристик, процедури оцінки відповідності. Саме вони є нині головними перешкодами для зовнішньої торгівлі України, а особливо з ЄС. Їхня кількість у розвинених країнах зростає через дедалі більшу увагу урядів до безпеки продукції для життя і здоров'я населення та збереження природи [49].

Негативні наслідки

Зменшення кількості населення. У найближчі 70 років чисельність населення в Україні зменшиться більш як на 20%. Це пов'язано з низьким рівнем народжуваності та високим рівнем смертності, на які впливає економічний стан в Україні. З часом смертність в Україні знижуватиметься, але через старіння населення та малу народжуваність загальний рівень

смертності перевищуватиме загальний рівень народжуваності, що зумовлюватиме скорочення чисельності населення. У разі посилення еміграції темпи скорочення населення зростатимуть. Зменшення кількості працездатного населення збільшує навантаження на пенсійну систему, дефіцит на ринку праці створює потребу залучення мігрантів ззовні [50].

За оцінками Міністерства праці та соціальної політики, за кордоном працює 2,5–3 млн. громадян України. Точних підрахунків зробити не можна, тому часто називають і більші цифри. Немає також соціологічних даних щодо того, яка частина з них повертається або збирається повернутися до України [50].

Загрозою є те, що трудові мігранти, які вирішують залишитися за кордоном, перетягують за собою цілі сім'ї, і Україна втрачає представників наступного покоління. Навіть якщо дорослі мігранти не забирають з собою дітей, у регіонах з великим рівнем еміграції спостерігається таке явище, як “соціальне сирітство”, коли діти при живих батьках позбавлені їхньої опіки і догляду і мають проблеми із соціалізацією [50].

Втрата робочої сили, “відплив мізків”, можливий дефіцит у певних секторах економіки. У країнах, для яких частково відкрито ринки праці країн ЄС, спостерігається дефіцит у певних секторах. Так, у Польщі зараз бракує вчителів, медичного персоналу, спеціалістів із середньою технічною освітою, є дефіцит у будівництві і сільському господарстві. В Україні теж є такі самі тенденції. З одного боку, зростає дефіцит трудових ресурсів у низькооплачуваних галузях: вчителі, лікарі у сільській місцевості. З іншого – зростає розрив між пропозицією та попитом на ринку праці, спричинений тим, що кваліфікації потенційних працівників не відповідають вимогам працедавця. Так, за даними Міністерства праці та соціальної політики, сумарна потреба у робочій силі 2006 року становить 1,5 млн. вакансій, водночас чисельність безробітних за січень–листопад 2006 року становила 1,5 млн. осіб [50].

Попри відсутність точних даних, дотичні дані свідчать, що інтенсивність впливу висококваліфікованої робочої сили з України не є надзвичайно висока порівняно з більшістю східноєвропейських країн. Рівень освіти українських трудових мігрантів (10,9 року навчання) незначно, але все ж менший від рівня освіти населення, зайнятого на території проживання (для України цей показник становить 11,4 року).

Українська трудова міграція 1990-х – початку 2000-х років – передусім міграція “робочих рук”, а не кваліфікованих фахівців і науковців. Хоча достовірних даних знову-таки бракує, можна зробити припущення, що лише незначна частина фахівців з України продовжила працювати за кордоном за спеціальністю через неконкурентоспроможність або невизнання кваліфікацій (винятки становлять лише окремі спеціальності – хіміки, фізики та ін.), тоді як представники багатьох інших професій виявилися неконкурентоспроможними на ринках праці закордонних країн.

Висновки до розділу 3

Отже, проаналізувавши сучасний стан та перспективи розвитку інвестиційної співпраці, можна підсумувати, що, незважаючи на наявні проблеми, динаміка інвестиційного співробітництва демонструє позитивну тенденцію. Таким чином, результати аналізу підтверджують переваги створення Україною поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з Європейським Союзом. Хоча «поглиблений» варіант угоди і потребує чималих фінансових, людських ресурсів, а також інституційних і законодавчих змін, він може стати основою для нової економічної стратегії країни та підсилити європейську інтеграцію України

ВИСНОВКИ

1. Створення зони вільної торгівлі, незважаючи на певні проаналізовані в статті перешкоди та короткотермінові можливі недоліки, має призвести до важливих переваг для нашої країни. Це, по-перше, модернізація підприємств і більш якісні товари і послуги на українському ринку відповідно до європейських вимог якості. По-друге – посилення товарообігу між Україною та ЄС. По-третє, і, що найбільш важливе, – створення зони вільної торгівлі відповідає державній політиці нашої держави на європейську інтеграцію і є наступним кроком для її реалізації, адже історія інтеграції ЄС свідчить про те, що економічна інтеграція шляхом насамперед усунення митних бар'єрів є основою європейської інтеграції.

2. Формування в Україні привабливого для інвесторів середовища, насамперед, слід починати з системи активних дій держави, спрямованих на зміну політичного, економічного та правового поля. До пріоритетних завдань державної політики необхідно віднести комплексні заходи з формування сприятливого інвестиційного клімату України, визначення стратегічних пріоритетів розвитку національної економіки, ідентифікацію чинників, що заважають ефективній дії іноземних інвесторів і стримують приплив зовнішнього капіталу, а також формування привабливого інвестиційного іміджу нашої країни у світовому суспільстві.

3. Отже, на сьогодні Європейський Союз – це сучасне політичне та економічне об'єднання європейських країн, яке налічує 28 країн, займає перше місце у світі за величиною валового внутрішнього продукту, має високий рівень зайнятості населення, позитивне сальдо зовнішньої торгівлі, низький рівень інфляції, а також високий рівень життя. Усі ці макроекономічні показники, а також інші позитивні сторони ЄС свідчать про високий рівень добробуту його громадян та привабливість європейських стандартів для економіки нашої держави. Саме тому важливим напрямком

зовнішньоекономічної діяльності для України є подальший розвиток і поглиблення торговельно-економічного співробітництва з Європейським Союзом.

4.ЄС на сучасному етапі – один із найбільших торговельних партнерів України. Частка українського експорту та імпорту у торгівлі з країнами Європейського Союзу досить велика, тому активна зовнішньо-торгівельна політика України сприяє зміцненню економіки нашої держави. Різномічне співробітництво з Євросоюзом не тільки відповідає природному геополітичному напрямку інтеграційної стратегії України, але є ключовим практичним засобом формування ефективної відкритої економіки.

5.Євроінтеграція для України – стратегічний напрям, тому наша держава має всі шанси, щоб у подальшому зміцнити співробітництво з країнами Європейського Союзу та поглибити торговельно-економічну співпрацю з ними. У даному контексті розглядаємо перспективи подальших наукових розробок і досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ансофф І. Стратегічне управління: Пер. з англ. М.: Економіка,
2. Бібліотека економіста. URL: <https://library.if.ua/book/142/9544.html>
(дата звернення: 25.10.2020).
3. А. С. Філіпенко, І. В. Бураковський, В. С. Будкін та ін. К.: Либідь.
Міжнародні економічні відносини: система регулювання міжнародних економічних відносин, 254.
4. Бойко В. Передумови залучення іноземних інвестицій: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали II Міжнар. наук.–практ. конф. аспірантів і студентів, (16–17 квітня 2016 р.) у 2 х т. Луцьк : Волин. нац. Ун-т. ім. Лесі Українки, 2016. Т. 2. С. 23–25.
5. Кицюк І. В., Н.Н. Коцан, Н. В. Павліха та ін. Волинь в умовах демократичної трансформації (кінець ХХ – початок ХХІ століття) Луцьк : Східноєвроп. нац. ун–т ім. Лесі Українки, 2016. – 656 с.
6. Кицюк І. В. Місце та значення транскордонного співробітництва в контексті підвищення конкурентоспроможності регіону Наук. вісн. Волин. нац. ун–ту ім. Лесі Українки. Серія : Міжнародні відносини. 2016. № 11. С. 18–21.
7. Кицюк І. В., Ірина Василівна Кицюк, Наталія Володимирівна Павліха
Управління конкурентоспроможністю національної економіки: регіональний вимір : монографія Луцьк : Вежа Друк, 2016. – 188 с.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.10.2020).
9. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України: URL <http://mfa.gov.ua/ua> (дата звернення: 25.10.2020).
10. Вахненко Т. Неэквивалентность внешней торговли фундаментальная проблема экономического развития развивающихся стран Экономика Украины. – 2017. – № 2. – С. 71–73.

11. Державна служба статистики України. Зовнішньоекономічна діяльність. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/1>.

12. Закон України «Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництва між Україною і Європейськими Співтовариствами та її державами-членами» від 10 листопада 2017 р.

13. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Економічне співробітництво URL: Режим доступу : <http://www.ukrexport.gov.ua>

14. Угода про партнерство і співробітництво між Європейським Союзом та Україною від 16 червня 2016 р.

15. Лазоренко Т.В., А.В. Дудик. Інвестиційне співробітництво України з Польщею. Молодий учений. – 2017. – № 12(2). – С. 63–66.

16. Побоченко Л.М., Л.М. Побоченко. Інвестиційне співробітництво України з Європейським Союзом. Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. – 2017. – № 1. – С. 221–230.

17. Ситар Л.Й. Інвестиційне співробітництво у прикордонних регіонах України в умовах інтеграційних процесів (на прикладі Львівської області) Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2017. Вип. 4. С. 140–147.

18. Скоробогатова Н.С. Інноваційно-інвестиційне співробітництво України і ЄС у межах забезпечення сталого розвитку. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2018. – № 11. – С. 19–26.

19. Софіщенко І. Співробітництво Україна ЄС: особливості сучасного етапу та можливості для територіальних адміністративних. Економічний часопис – XXI. – 2017. – № 1–2. – С. 32–37.

20. Черненко Н.О. Розвиток співробітництва України та ЄС у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності. Вісник Київського національного

університету технологій та дизайну. Серія «Економічні науки». 2017. № 6(105). С. 128–135.

21. Яхно Т.П., Макогін.З.Я. Пріоритетні напрями формування інвестиційної співпраці України із країнами Європейського Союзу. Економічний часопис XXI. 2018. № 5–6. С. 21–24.

22. Буряк А.А. Нові реалії та можливості відновлення інвестиційної активності в регіонах України в умовах європейської інтеграції. From the Baltic to the Black Sea Region: the national models of economic systems: International Scientific-Practical Conference, 25 March 2016. Riga, Latvia, 2016. P. 211–214.

23. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2016 № 1678-VII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

24. Офіційний сайт Євростату URL: <http://ec.europa.eu/eurostat>.

25. К. Аврамченко, В. Філіпчук, О. Жолудь, В. Мазярчук. Вплив створення зони вільної торгівлі з ЄС на економіку України: аналітичне дослідження 2017. 197 с. 12.Україна: перспективи розвитку. Консенсус-прогноз // Офіц. сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. 2016. Вип. 38. – 28 с.

26. Hatton T., Williamson J. The Age of Mass Migration: Causes and Economic Impact. URL : <https://books.google.com.ua/books?id=S0ULmI7oQ5IC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>.

27. Гуменюк Ю. П. Міжнародна трудова міграція: методологічний та організаційний аспекти: монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 619 с.

28. Малиновська О. А. Перекази мігрантів з-за кордону: обсяги, канали, соціально-економічне значення. Київ : НІСД, 2017. 67 с.

29. Малиновська О. А. Трудова міграція громадян України за кордон: виклики та шляхи реагування. URL : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Malynovskad28e1.pdf>.
30. Мельник Т. М., Лошенко О. В. Вплив міжнародної трудової міграції на економіку України. Бізнес Інформ. 2016. № 12. С. 29-35.
31. Пітюлич М. І. Новітні тенденції розвитку міжнародної трудової міграції та їх наслідки для України. Наук. вісн. Мукачівського держ. ун-ту. 2017. Вип. 1. С. 96-100. Серія : Економіка.
32. Регулювання трудовіграційних процесів в транскордонному регіоні монографія ; за заг. ред. д. е. н., проф. М. І. Пітюлича. Мукачєво Вид-во МДУ, 2018. 148 с.
33. Ravenstein E. G. The laws of migration. Journal of the Royal Statistical Society. URL : <https://is.gd/R7nzPx>.
34. Талер Р. Поведінкова економіка. Як емоції впливають на економічні рішення. Київ : Наш формат, 2018. 464 с.
35. Levin K. Frontiers in Group Dynamics: Concept, Method and Reality in Social Science; Social Equilibria and Social Change. URL : http://lchc.ucsd.edu/MCA/Mail/xmcamail.2017_07.dir/pdfef83xvxgaM.pdf.
36. Програма діяльності Кабінету Міністрів України : Програма від 01.03.2017. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001120-14>.
37. Рафальський І. О. Національно-державне самовизначення України : внутрішні чинники та зовнішні впливи. Ніжин : Видавець ПП «Лисенко М. М.», 2016. 480 с.
38. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів вибіркового модульного дослідження з питань трудової міграції в Україні. Міжнародна організація праці. Державна служба статистики України.
39. URL : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/europe/ro-geneva/sro-budapest/documents/publication/wcms_244746.pdf.
40. Міграція в Україні: факти і цифри. Київ : МОМ, 2017. 32 с.

41. Гребя Р. Яким буде олімпійський (цифровий) стрибок України. Українська правда. 22.02.2018. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/02/22/229140/> (дата звернення: 05.11.2020).
42. Діденко С. Як космос та ІТ впливає на розвиток економіки: супутниковий моніторинг розвитку. UA News. 15.04.2019. URL: <https://ua.news/ua/yak-kosmos-ta-it-vplyvayut-na-ekonomiku-innovatsiyi-sputnykovogo-monitoryngu-rozvytku/> (дата звернення: 05.11.2020).
43. Кількість абонентів зв'язку на 1 січня 2019 року. Держстат України: веб сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/zv/az/az_u/az0119_u.htm (дата звернення: 05.11.2020).
44. Кіреєв Д.Б. Розвиток цифрової економіки як елемент стратегії суспільного розвитку в Україні. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія : Державне управління. 2019. Том 30(69). № 1. С. 38–44.
45. Краус Н., Голобородько О., Краус К. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку. Ефективна економіка. 2018. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/8.pdf (дата звернення: 18.07.2019).
46. «Проблеми та перспективи гармонізації цифрового ринку України з ринками ЄС та країн СхП»: аналітичний звіт. URL: <https://cid.center/wp-content/uploads/2019/02/%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%A1%D1%85%D0%9F.pdf> (дата звернення: 05.11.2020).
47. Рейтинг инновационных экономик – 2019: Южная Корея лидирует шесть лет. URL: <https://theworldonly.org/rejtinginnovatsionnyh-ekonomik-2019/> (дата звернення: 10.11.2020).
48. Розвиток електронних послуг. Урядовий портал: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/efektivnevryaduvannya/rozvitok-elektronnih-poslug> (дата звернення: 10.11.2020).

49. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації». Урядовий портал: веб-сайт. 17.01.2018. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-konceptiyi-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na20182020-roki-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi> (дата звернення: 10.11.2020).

50. Цифрова економіка України: час діяти настав. URL: <https://issuu.com/mineconomdev/docs/> (дата звернення: 10.11.2020).

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача вищої освіти ЗНУ**

Я Камишан Дмитро Сергійович, студентка 2 курсу
магістратури, форми навчання денна, факультету економічного,
спеціальності 051 «Економіка», адреса електронної пошти katya-
zp@ukr.net:

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему
«Сучасний стан розвитку торгівельних відносин України та ЄС»
відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень,
що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких
ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія
роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям
академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою
Інтернет-системи, а також на архівування роботи в базі даних цієї
системи.

Дата _____

Підпис _____

ПІБ (студент) Камишан Д.С.

Дата _____

Підпис _____

ПІБ (науковий керівник) Вишняков В.М.